

ภูมิหลังแนวคิดสตรีนิยม

กำเนิดแนวคิดสิทธิสตรีในสังคมไทย

สถานการณ์ที่สำคัญของสตรีในสังคมไทยคือ การเป็น "แม่และเมีย" ที่ได้ ซึ่งเป็นค่านิยมที่สตรีได้รับการปลูกฝังมาอย่างยาวนาน ทำให้สตรีไทยยอมรับภาระหน้าที่ของการเป็นภรรยาที่ดีของสามี เป็นแม่ที่ดีของลูกได้โดยไม่รู้ลึกว่าเป็นความขมขื่นทุกข์ใจในชีวิตของความเป็นสตรีเพศแต่อย่างใด ดังนั้น การเรียกร้องต่อสู้เพื่อสิทธิสตรีจึงมีเคยปรากฏ จนกระทั่งได้เกิดกรณีของหญิงชาวบ้านชื่ออ่าแดงเหมือนซึ่งยื่นฎีกาต่อรัชกาลที่ 4 เพื่อให้ตนเองมีอำนาจในการตัดสินใจเลือกคู่ครองด้วยตนเอง มิใช่ถูกบังคับจากพ่อแม่ และกรณีของอ่าแดงจั้น คือการต่อสู้เพื่อมิให้ตนเองถูกขายตามอำนาจความพึงพอใจของสามี ดังนั้น นักต่อสู้เพื่อสิทธิสตรีในด้านกฎหมายจึงยึดถือกรณีของอ่าแดงเหมือนและอ่าแดงจั้น เป็นประวัติศาสตร์ของการต่อสู้เพื่อสิทธิสตรีไทยครั้งแรก นอกจากนี้ เหตุการณ์การต่อสู้เพื่อสิทธิในการเลือกคู่ของอ่าแดงเหมือนยังมีอิทธิพลต่อมาในปัจจุบัน คือได้รับการนำไปสร้างภาพยนตร์เรื่อง อ่าแดงเหมือนกับนายริด ซึ่งผู้สร้างภาพยนตร์ต้องการสะท้อนภาพการเรียกร้องสิทธิสตรีของสตรีไทยในอดีต เชิด ทรงศรี หรือผู้สร้างภาพยนตร์เรื่องนี้คิดว่าสถานการณ์ของสตรีไทยจะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นกว่าในอดีต ขณะเดียวกัน ความคิดเพื่อสิทธิสตรีในสังคมไทยก็ได้รับความใส่ใจจากบรรดานักวิชาการด้านสตรีศึกษาและผู้ที่เกี่ยวข้องรวมทั้งทนายชยันตีซึ่งกล่าวว่า สตรีไทยมีสถานภาพตกต่ำเพราะถูกกำหนดให้เป็นเพศที่สงวนรองจากบุรุษ จนกระทั่งเกิดการต่อสู้เพื่อสิทธิของสตรีจากกรณีของอ่าแดงเหมือน สิทธิของสตรีไทยจึงเริ่มมีความตื่นตัวมากขึ้น ดังทัศนะของทนายชยันตี ว่า

กฎหมายครอบครัวที่กดหัวผู้หญิงอยู่ทุกวันนี้ก็ผู้ชายทั้งนั้น เป็นผู้กำหนดสังคมครอบงำจนผู้หญิงโง่หัวไม่ขึ้นตั้งแต่อดีตจนปัจจุบัน ก็ผู้ชายทั้งนั้นแหละที่เป็นตัวการ แต่ผู้หญิงไทยเราก็มีประวัติศาสตร์ต่อสู้เพื่อสิทธิสตรีมาตั้งแต่โบราณกาล ยกตัวอย่าง อ่าแดงเหมือน

ในรัชกาลที่ 4 ที่ไปรักกับชายคนหนึ่ง แต่แม่และพ่อบังคับให้แต่งงาน
กับชายอีกคนหนึ่ง แต่อาแดงเหมือนไม่ยอม เธอต่อสู้จนกระทั่งยื่น
ฎีกาได้สำเร็จ หากกระนั้น ก็ยังไม่อาจทำให้ผู้หญิงหลุดพ้นจาก
โซ่ตรวนของสังคมและกฎหมายที่พยายามครอบงำผู้หญิงไม่ให้โง่หัว
ขึ้นมาเป็นไทแก่ตัวเองและมีสิทธิเสมอภาคเท่าเทียมชาย ผู้หญิง
ถูกผู้ชายครอบงำมานาน¹

การต่อสู้เพื่อสิทธิสตรีของอาแดงเหมือนและอาแดงจันมีอิทธิพลต่อ
การประกาศแก้กฎหมายในสมัยรัชกาลที่ 4 คือทรงโปรดเกล้าให้มีการแก้ไข
กฎหมายลักพา พ.ศ. 2408 และกฎหมายผัวชายเมีย บิดามารดาชายบุตร
พ.ศ. 2411 ซึ่งเป็นที่มาของคำกล่าวที่ว่า "หญิงเป็นควาย ชายเป็นคน" ในขณะนั้น
รัชกาลที่ 4 ยังทรงโปรดเกล้าบัญญัติกฎหมายผัวเดียวเมียเดียวตามแบบอย่าง
สังคมตะวันตกจากที่สังคมไทยเคยมีค่านิยมแบบผัวเดียวหลายเมียมานาน ทรง
จัดตั้งโรงเรียนสำหรับสตรีเพื่อเปิดโอกาสทางการศึกษาแก่สตรี นอกจากนี้
ความสำเร็จของการแก้ไขร่างรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2534 ฉบับที่ 5 ครั้งที่ 5 ซึ่ง
ประกาศให้หญิงและชายมีสิทธิเท่าเทียมกันเหมือนคำประกาศในรัฐธรรมนูญฉบับ
พ.ศ. 2517 ในบทบัญญัติมาตรา 28 ว่า หญิงและชายมีสิทธิเท่าเทียมกันนั้น
ถือว่าเป็นผลดีต่อการยกระดับสถานภาพของสตรีในสังคมไทยด้วยอีกประการหนึ่ง

ความจำเป็นทางเศรษฐกิจและสังคมสมัยใหม่ก็ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง
สถานภาพและบทบาทของสตรีด้วยเช่นกัน คือจากที่สตรีเคยมีบทบาทเป็น
แม่บ้านแม่เรือนก็มีบทบาทเป็นผู้หญิงทำงานนอกบ้าน อย่างไรก็ตาม ภาระ
ที่เพิ่มมากขึ้นคือเป็นแม่และเมียและเป็นผู้หญิงทำงานนอกบ้านนี้ อาจมีอิทธิพล
ต่อสภาวะความตึงเครียดทางจิตใจของสตรี กล่าวคือ สตรีถูกบุรุษคาดหวัง
บทบาทแม่ที่ดีของลูก ภรรยาที่ดีของสามีพร้อมกับการเป็นผู้หญิงทำงาน
สภาพเช่นนี้เกิดมาค่านิยมดั้งเดิมที่ปลูกฝังให้สามีไม่ต้องรับภาระความรับผิดชอบ

¹ ทมยันตี, "ผู้หญิงถูกผู้ชายครอบงำมานาน," มติชน (16 ตุลาคม 2530): 8.

บทบาทแม่ที่ดีของลูก ภรรยาที่ดีของสามีพร้อมกับการเป็นผู้หญิงทำงาน สภาพ
เช่นนี้เกิดมาจากค่านิยมดั้งเดิมที่ปลูกฝังให้สามีไม่ต้องรับภาระความรับผิดชอบ
เรื่องงานบ้านงานครัวและการเลี้ยงลูก

เราจึงพบว่าสตรีอีกมากมายที่ตกอยู่ในสภาวะอดทนและจำยอมต่อ
การแสดงอำนาจผ่านความรุนแรงของเพศชาย สตรีมากมาย
หวานอมขมกลืนกับพฤติกรรมหลายเมียของสามี²

สถานการณ์ที่ตกต่ำของสตรีในสังคมไทยโบราณเป็นเรื่องที่บทนำเรื่อง
ผู้หญิงเป็นเพียงมดลูกเท่านั้นหรือ กล่าวไว้ว่า การเสียเปรียบของสตรี
เกิดจากการที่ผู้หญิงถูกกำหนดให้เป็นเพศที่สามารถมีลูกได้ เพราะเธอมีมดลูก
ความเป็นหญิงถูกกำหนดนิยามว่า ผู้หญิงคือมดลูก แม้ว่าธรรมชาติจะกำหนด
ให้เพศหญิงมีสรีระร่างกายแตกต่างจากชายหรือสตรีสามารถมีลูกได้ แต่ความ
แตกต่างระหว่างเพศชายกับหญิงนี้ไม่ควรจะถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อการ
ได้เปรียบของเพศชายและเพศหญิงต้องเสียเปรียบเพศชาย ความแตกต่างนี้
ไม่ควรก่อให้เกิดความคิดว่าผู้หญิงคือเพศอ่อนแอและผู้ชายคือเพศที่แข็งแกร่ง
เพศชายเป็นผู้นำ บรุษจึงกลายเป็นผู้มีอำนาจเหนือสตรี เช่นอำนาจของพ่อ
ที่มีเหนือลูก อำนาจของสามีที่มีเหนือภรรยา ในสังคมไทยโบราณ สตรียังถูก
จำกัดสิทธิการศึกษาเล่าเรียนให้เป็นผู้มีความรู้น้อยกว่าบุรุษ สตรีจะเล่าเรียน
แต่วิชางานบ้านซึ่งเชื่อว่าเป็นงานของลูกผู้หญิง เชื่อว่าสตรีไม่จำเป็นต้องมี
ความรู้สูงเพราะชีวิตของสตรีคือชีวิตของการแต่งงาน ผู้เสนอบทนำเรื่องนี้
ไม่เห็นด้วยกับการเลือกปฏิบัติต่อเพศหญิงให้กลายเป็นเพศที่อ่อนแอ

หากจะกล่าวว่าผู้หญิงแตกต่างจากผู้ชายเพราะมีอวัยวะร่างกาย
ที่แตกต่างกัน ก็คงไม่ผิดความจริงเพราะผู้หญิงถูกสร้างให้มีมดลูกเพื่อให้กำเนิด

² จิตรกรรณ์ วันสพงค์, "ผู้หญิงในครอบครัว: ต้นไม้ใต้ร่มเงา,"
ใน ผู้หญิงกับอำนาจที่จะเปลี่ยนแปลง, กอบกุล อิงคฺุทานนท์, บรรณาธิการ,
(กรุงเทพฯมหานคร: โครงการคพบไฟ, 2537), หน้า 51-52.

ทารกได้ แต่เพศชายก็เป็นผู้ร่วมสร้างกำเนิดของทารกด้วยเช่นกัน
 ดังนั้น ผู้เขียนคิดว่าความสัมพันธ์นี้ควรที่จะเป็นความสัมพันธ์แบบสมดุล
 ของความเป็นหญิงและชาย มิใช่ความสัมพันธ์ที่เพศชายมีอำนาจเหนือสตรี
 และเอาไรต์เอาเปรียบกดขี่ทางเพศ ความแตกต่างทางชีวภาพร่างกายนี้
 ไม่ควรเป็นข้อเสียเปรียบของเพศหญิงและกลายเป็นข้อได้เปรียบของเพศชาย
 คือเพศชายใช้ความได้เปรียบนี้สร้างค่านิยมว่าเพศชายคือผู้เข้มแข็งห้าวหาญ
 เพศหญิงเป็นเพศที่อ่อนแออ่อนหวานนุ่มนวลและต้องเป็นฝ่ายพึ่งพาบุรุษ

ตอนท้ายของบทนำเรื่องนี้ เรียกร้องให้สตรีทั้งหลายเป็นฝ่ายต่อสู้
 เพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมในสังคมในฐานะผู้มีสิทธิเท่าเทียมบุรุษ สตรีจะมีใช้ผู้ที่
 ตกอยู่ในสภาพดังกล่าวว่าสตรีมิได้เป็นอะไรเลยนอกจากมดลูก
 (Women is nothing but a womb) บทนำเรื่องนี้ยังเรียกร้องให้สตรี
 ทั้งหลายก้าวออกมาจากฐานะของการเป็นข้างเท้าหลังมาเป็นเท้าหนึ่ง
 ของสองเท้าหน้า " . . . หญิงหนึ่ง ชายหนึ่ง เราจะเกาะกุมมือกันไว้
 และจะก้าวเดินออกไปพร้อมกัน" ³

เนื่องจากสภาพของสตรีถูกกำหนดจากวัฒนธรรม ค่านิยมจารีต
 ประเพณีจนก่อให้เกิดวัฒนธรรมการเหยียดเพศอย่างที่มีคำกล่าวว่
 "ผู้หญิงเป็นควาย ผู้ชายเป็นคน" ทำให้สตรีตกอยู่ในสภาพการเป็น
 "ข้างเท้าหลัง" มีบทบาทตามแบบค่านิยมดั้งเดิมในฐานะ "แม่และเมีย" มานาน
 ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงสภาพของสตรีไทยจึงมีแนวโน้มว่าจะจะเป็นไป
 ในแนวทางสันติและค่อยเป็นค่อยไปมากกว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรง
 เช่น การเดินขบวนเพื่อสิทธิสตรีหรือการชุมนุมประท้วง

³ "ผู้หญิงเป็นเพียงมดลูกเท่านั้นหรือ," สังคมศาสตร์ปริทัศน์ 10
 ฉบับที่ 11 (พฤศจิกายน 2515): 9.

ความคิดเรื่องสตรีของนักสตรีนิยมรุ่นแรก

1. สตรีในวรรณกรรมของ เวอร์จิเนีย วูล์ฟ

เวอร์จิเนีย วูล์ฟ (Virginia Woolf, 1882-1941) เป็นนักเขียนสตรีชาวอังกฤษในสมัยศตวรรษที่ 20 ซึ่งเป็นยุคที่กระแสแนวคิดเพื่อสิทธิสตรีกำลังเฟื่องฟู "วูล์ฟเป็นสตรีที่ลุกขึ้นเรียกร้องสิทธิสตรีไม่ใช่ด้วยวิธีการรุนแรงหรือโจมตี แต่ถ้ามีโอกาส เรามักจะได้เห็นการเปรียบเทียบระหว่างลักษณะผู้หญิงและผู้ชายในนวนิยายของเธอเสมอ"⁴ นวนิยายของวูล์ฟ มีตัวละครน่าเป็นตัวละครเอกฝ่ายหญิงเล่าเรื่องจากประสบการณ์ในชีวิตที่ทุกข์ทรมานซึมซับในความรู้สึกขมขื่นในบางช่วงชีวิตของวูล์ฟนั้น วูล์ฟแทรกไว้ในการสร้างตัวละครเอกสตรีของวูล์ฟเสมอ ดังนั้น ลักษณะอัตวิสัยของวูล์ฟจึงมีอิทธิพลต่อการสร้างตัวละครเอกฝ่ายหญิง ดังบทวิจารณ์เรื่อง To The Lighthouse (1927) และเรื่อง Mrs. Dalloway (1925) ว่า

. . . คงมิใช่ความบังเอิญที่ตัวละครคือ มิสซิส แรมเซย์ ในเรื่อง To The Lighthouse จะมีอาการทางประสาทเช่นเดียวกับช่วงชีวิตหนึ่งของวูล์ฟซึ่งเคยมีอาการทางประสาทด้วยเช่นกันจนต้องเข้ารับการรักษากับจิตแพทย์ หรือความพยายามฆ่าตัวตายถึงสองครั้งสองคราของตัวละครชื่อ แซพติมัส ในเรื่อง Mrs. Dalloway เช่นเดียวกับความพยายามฆ่าตัวตายโดยการกระโดดน้ำตายของวูล์ฟถึงสองครั้งเช่นกัน⁵

⁴ ม.ร.ว. กองกาญจน์ ตะเวทีกุล, "นวนิยายอิมเพรสชันนิสม์ต้นศตวรรษที่ 20," วารสารอักษรศาสตร์ 18 (มกราคม 2529): 55.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 56.

ตัวละครเอกฝ่ายหญิงมักเป็นตัวละครผู้เล่า เรื่องโดยใช้สรรพนามแทนตัวเองว่า "ฉัน" (I) เล่าเรื่องราวชีวิตส่วนตัวประจำวันและความรู้สึกนึกคิดของตนเองด้วยกลวิธีที่วูล์ฟเรียกว่า "กลวิธีแบบกระแสสำนึก" (Stream of Consciousness) ซึ่งทำให้นวนิยายของวูล์ฟมีความน่าสนใจและสร้างความอยากรู้อยากเห็นให้กับผู้อ่านตั้งแต่ต้นเรื่องจนจบเรื่อง ผู้อ่านจะต้องพยายามเชื่อมโยงเหตุการณ์และความคิดที่ไม่ต่อเนื่องตามลำดับเวลาเหล่านั้นให้มาปะติดปะต่อกันให้จงได้ ผู้อ่านจึงจะพบแก่นเรื่องที่วูล์ฟต้องการสื่อ เช่น เรื่อง Mrs. Dalloway ซึ่งเปิดเรื่องว่ามิสซิส ดัลโลเวย์แต่งงานแล้ว แต่ผู้อ่านจะไม่ว่าทำไมตัวละครเอกสตรีคนนี้จะแต่งงานกับสามีของเธอทั้งที่เธอเองก็ไม่ว่าจักสามีของเธออย่างแท้จริง นวนิยายเรื่องนี้ของวูล์ฟนำเสนอแก่นปัญหาที่เกี่ยวกับชีวิตส่วนตัวของสตรีจากภาพตัวตนของมิสซิสดัลโลเวย์ว่า เธอแต่งงานในขณะที่เธอยังขาดประสบการณ์และอายุน้อย มิสซิสดัลโลเวย์จึงไม่มีความสุขในชีวิตคู่

นวนิยายสำคัญของวูล์ฟอีก 2 เรื่องซึ่งได้รับความนิยมอย่างมาก เพราะสะท้อนภาพของสตรีว่า บุรุษเป็นผู้สร้าง สังคมเป็นผู้กำหนด คือ เรื่อง A Room of One's Own (1929) และเรื่อง Three Guineas (1938)

นวนิยายเรื่อง A Room of One's Own เป็นนวนิยายเล่มสำคัญที่สร้างชื่อเสียงให้กับวูล์ฟ นวนิยายเรื่องนี้เกี่ยวกับอารมณ์ความรู้สึกของผู้หญิงในห้องวาดภาพ วูล์ฟอธิบายความคิดของเธอเกี่ยวกับบริบททางสังคมของการเขียนวรรณกรรมที่มีลักษณะให้ความสำคัญต่อบทบาทของตัวละครเอกฝ่ายหญิง วูล์ฟกล่าวทศนะสำคัญในนวนิยายเรื่องนี้ว่าภาพของสตรีในวรรณกรรม เป็นภาพที่สตรีถูกสร้างขึ้นจากจินตนาการของเพศชายทั้งสิ้น ดังที่วูล์ฟกล่าวว่า

สิ่งแปลกประหลาดปรากฏขึ้นต่อสายตาของเรา
ในจินตนาการ เธอคือบุคคลที่สำคัญที่สุด แต่ในความเป็นจริง
เธอไร้ค่า ไร้ความหมาย เธอปรากฏกายโลดแล่นไปใน
โลกวรรณกรรมบนหน้ากระดาษหน้าแล้วหน้าเล่า เธอคือ
ทุกสิ่งทุกอย่าง แต่ในโลกความเป็นจริง เธอคือทาส
ของเด็กผู้ชายคนไหนก็ได้ที่พ่อแม่ของเธอขัดเขียดแหวนใส่ไว้
บนนิ้วของเธอ ถ้อยคำแสนหวานเสนาะเพราะพริ้งและ
ความคิดลุ่มลึกในวรรณคดีไหลหลั่งพริ้งพรูออกจากริมฝีปาก

ของเธอ แต่ในชีวิตจริงๆ เธอเกือบอ่านไม่ออก
สะกดไม่ได้และเป็นเพียงสมบัติชิ้นหนึ่งของสามี °

ในขณะที่เรื่อง A Room of One's Own วูล์ฟให้ภาพสตรีที่
น่าสงสารเห็นใจ นวนิยายเรื่อง Three Guineas มุ่งเสนอเรื่องการโจมตี
อำนาจและเสรีภาพอันไม่จำกัดของบุรุษเพศและเน้นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่าง
อำนาจของบุรุษกับการเลือกประกอบอาชีพต่างๆ ได้อย่างอิสระ เช่น อาชีพ
ทนายความ อาชีพนักวิชาการและแพทย์ซึ่งเป็นอาชีพที่สตรีไม่ได้รับสิทธิ์ให้
เข้าไปมีส่วนร่วมมากนัก วูล์ฟเรียกร้องให้มีการปฏิรูปกฎหมายการหย่าร้าง
ในนวนิยายเรื่องนี้เพราะสตรีไม่ได้รับการยินยอมให้หย่าจากสามีได้อย่างง่ายดาย
วูล์ฟต้องการแสดงให้เห็นลักษณะเฉพาะทางเพศทั้งเพศหญิงและเพศชายว่า
เป็นสิ่งที่น่าจะมีคามกึ่งกลางหรือประนีประนอมต่อกันได้ วูล์ฟเชื่อว่า ลักษณะ
เฉพาะทางเพศที่ถูกกำหนดโดยสังคมนั้นสามารถปรับเปลี่ยนได้

การทำงานด้านการวิจารณ์ของวูล์ฟ คือการค้นหาปัญหาของ
นักเขียนสตรีอย่างสม่ำเสมอ วูล์ฟเชื่อว่า สตรีมีปัญหาด้านเศรษฐกิจและสังคม
ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการเขียนงานวรรณกรรมของสตรี เช่น ประสบการณ์ของ
วูล์ฟซึ่งเธอถูกจำกัดโอกาสทางการศึกษา วูล์ฟไม่ได้รับอนุญาตให้เรียนภาษากรีก
เหมือนกับพี่ชายของเธอด้วยเหตุผลว่า ภาษากรีกเป็นภาษาของนักปราชญ์ซึ่ง
เหมาะสมกับสมองและการเรียนรู้ของบุรุษเท่านั้น สตรีนั้นไม่มีจิตสำนึกที่จะ
เข้าใจ สภาพความแตกต่างระหว่างเพศเช่นนี้ทำให้วูล์ฟต้องการที่จะหนีจาก
สภาพความเป็นเพศหญิงหรือความเป็นเพศชายไปเลยเสียด้วยซ้ำ วูล์ฟย้ำถึง
ผลกระทบต่อภาวะความเป็นบ้าและการฆ่าตัวตายซึ่งอาจจะเป็นความพยายาม
ดิ้นรนเพื่อจะพ้นไปจากสภาพความล้มเหลวและสิ้นหวังของเพศหญิง

° ศิริรัตน์ ทวีเลิศนิธิ, การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมสตรี -
ของเยอรมันและวรรณกรรมสตรีของไทย (ค.ศ. 1970-1979), (ภาควิชา
ภาษาตะวันตก, คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534),
หน้า 14.

บทความที่น่าสนใจมากที่สุดของวูล์ฟคือบทความเรื่อง Profession For Women วูล์ฟวิเคราะห์เกี่ยวกับอาชีพการเป็นนักเขียนของวูล์ฟเอง ประการแรกคือในแง่ที่ถูกมองว่า เป็นอาชีพที่ล่าหลังที่สุด วูล์ฟก็เหมือนนักเขียนในศตวรรษที่ 19 อีกหลายคนที่ถูกจองจำโดยอุดมคติของความเป็นเพศหญิงด้วย คำขวัญประจำศตวรรษว่า สตรีคือนางฟ้า (The Angel in the house) ภาพของสตรีว่าต้องเป็นคนที่น่าสงสาร น่าเห็นอกเห็นใจ ไม่เห็นแก่ตัวและน่าผู้ชายยกย่องในความบริสุทธิ์ดีงาม ประการที่สองคือข้อต้อห้ามสำหรับสตรีซึ่งกำหนดว่าสตรีต้องปกปิดอารมณ์กิเลสตัณหา (passion) ของตัวเองเอาไว้ วูล์ฟเชื่อว่าเสมือนเป็นการปิดกั้นความเป็นสตรีเพศที่แท้จริง คือการปิดกั้นเขออกจากความสนใจในเรื่องสรีระร่างกายของตนเอง ". . .telling the truth about (her) own experiences as a body" ⁷ ดังนั้น เรื่องเพศสัมพันธ์ของสตรีจึงได้รับการบรรยายให้เห็นในงานเขียนของวูล์ฟ แม้แต่ในชีวิตจริงของวูล์ฟเอง วูล์ฟคิดว่าแนวการเขียนของนักเขียนสตรีที่มีความแตกต่างจากแนวการเขียนของนักเขียนเพศชายนั้น มิใช่เพราะนักเขียนสตรีมีความคิดแตกต่างจากนักเขียนเพศชาย แต่เพราะการถูกกำหนดความแตกต่างด้านสถานภาพและสภาพความเป็นเพศหญิงและความเป็นเพศชายมากกว่า วูล์ฟบรรยายประสบการณ์ในชีวิตของสตรีเพื่อค้นหาชีวิตของสตรีซึ่งถูกจำกัด วูล์ฟเชื่อว่า เมื่อสตรีประสบความสำเร็จในการเรียกร้องยกระดับสถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจที่เท่าเทียมกับบุรุษแล้ว ก็จะไม่มียุทธศาสตร์ต่อการพัฒนาความสามารถในงานเขียนของนักเขียนสตรีได้

วูล์ฟเป็นนักเขียนสตรีซึ่งให้ความสำคัญต่อสภาพความเป็นเพศหญิง ซึ่งเป็นทักษะสำคัญในการวิเคราะห์วรรณกรรมสตรี

⁷ Raman Selden and Peter Widdowson, A Reader's Guide to Contemporary Literary, 3 rd ed. (New York: Harvester Wheatsheaf, 1993), p. 209.

2. แนวคิดเรื่องสภาพความเป็นหญิงและความเป็นชาย ในทัศนะ
ของ ซีมอน เดอ โบวัวร์

ซีโมน เดอ โบวัวร์ (Simone Lucie Ernestine Marie Bertrand De Beauvoir, 1908-1986) เธอมีชีวิตพื้นฐานทางครอบครัวที่ดี มีความอบอุ่น เธอสำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาตรีด้านวรรณคดีและปรัชญา เธอได้รับเกียรตินิยมชั้นดีมาจากมหาวิทยาลัยซอร์บอนน์ (Sorbonne) ที่มีชื่อเสียงของฝรั่งเศส

โบวัวร์ เป็นนักสตรีนิยมชาวฝรั่งเศส เธอคือคู่วิตยาวนานของฌอง-ปอล ซาทร์ เธอเป็นผู้สนับสนุนการทำงานทั้งและเป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิสตรี โบวัวร์เป็นผู้ที่ประกาศตนเองว่าเป็นนักสตรีนิยมอย่างเต็มตัวในปีคริสต์ศักราช 1972 หลังจากที่เคยกล่าวว่าแนวคิดสตรีนิยมไม่มีความหมายต่อเธอ โบวัวร์เป็นผู้ก่อตั้งหนังสือพิมพ์ Nouvelle féminine และนิตยสารเพื่อทฤษฎีสตรีนิยมคือ Questions féministes โบวัวร์เป็นสตรีที่เริ่มตั้งคำถามเกี่ยวกับสภาพความเป็นเพศหญิงซึ่งเขียนไว้ในหนังสือเล่มสำคัญคือ The Second Sex (1949) หนังสือเล่มที่สร้างชื่อเสียงให้กับโบวัวร์เล่มนี้มีอิทธิพลอย่างมากต่อนักสตรีนิยมรุ่นใหม่ในภายหลัง เช่น แคท มิลเล็ต และจูเลียต มิตเชล ซึ่งเคยอ่านหนังสือเรื่องนี้จนเสมือนเป็นคัมภีร์ชี้แนะแนวคิดสตรีนิยมเพราะหนังสือของโบวัวร์เรื่องนี้มีสาระสำคัญคือ อธิบายความแตกต่างระหว่างเพศหญิงกับเพศชาย เช่น ความแตกต่างทางจิตใจและร่างกายรวมทั้งด้านเศรษฐกิจ โบวัวร์โจมตีการกระทำความรุนแรงที่เพศชายกระทำต่อเพศหญิงในทุกรูปแบบ The Second Sex หรือ เพศที่สอง อธิบายสภาพความเป็นสตรีว่า เมื่อสตรีหนึ่งคนพยายามที่จะให้คำนิยามเกี่ยวกับสภาพความเป็นหญิงของตัวเอง เธอเริ่มต้นกล่าวว่า ฉันเป็นผู้หญิงคนหนึ่งซึ่งไม่มีผู้ชายคนใดจะเป็นได้ตั้งฉัน "I am a woman: no man would do so." ^a

^a Ibid., p. 209.

ท่ามกลางสังคมของเพศชาย เพศหญิงจะถูกแบ่งแยกสัมพันธ์ภาพกับเพศชาย ด้วยความลำเอียง บุรุษคือคนหนึ่งคน สตรีคือคนอื่นในกลุ่มคนหรือเป็นเพียง "วัตถุ" เท่านั้น "Woman is riveted into a lop-sided relationship with man: he is the 'One', she the 'Other'."⁹ โบว์วอร์ต้องการให้ผู้อ่านหนังสือของเธอพิสูจน์ประวัติศาสตร์ของสตรีที่ว่า สตรีเป็นผู้ 'ถูกกระทำ' ให้กลายเป็นผู้ต่ำต้อยด้อยค่า เธอเชื่อว่า สตรีถูกกำหนดให้ตกอยู่ในสถานภาพต่ำต้อยกว่าบุรุษเนื่องมาจากการอบรมเลี้ยงดูที่มีการเลือกปฏิบัติต่อเพศ และเป็นอิทธิพลจากระบบรากเหง้าทางวัฒนธรรม ค่านิยมของสังคม มิใช่ผลที่มาจากความแตกต่างทางสรีระร่างกาย หรือ เป็นเรื่องปกติ ดังที่โบว์วอร์กล่าวว่า

Women have been *made* inferior, and the oppression has been compounded by men's belief that women *are* inferior by nature.¹⁰

ในช่วงที่โบว์วอร์เขียนหนังสือเรื่อง The Second Sex นั้น โบว์วอร์ ยังไม่มีสำนึกเรื่องแนวคิดสตรีนิยม โบว์วอร์ให้เหตุผลที่เธอเขียนหนังสือเรื่องนี้ว่า ต้องการจะพูดถึงตัวเอง เธอจึงคิดว่าจะต้องเขียนเกี่ยวกับสถานภาพของสตรี จุดเปลี่ยนทางความคิดของโบว์วอร์ซึ่งเริ่มสนใจแนวคิดสตรีนิยมนั้นมีสาเหตุมาจากการชบถต่อความคิดของพ่อซึ่งไม่ชอบ "ผู้หญิงที่มีสติปัญญา" (Intellectual Women) เธอยังชบถต่อความเชื่อทางศาสนา (ความสุขในโลกนี้-โลกหน้า การช่าระบาบ) และสัมพันธ์ภาพลึกซึ้งของโบว์วอร์กับเพื่อนรักชื่อ ซาซ่า (Elisabeth Mabile-ชื่อภาษาฝรั่งเศส) ซึ่งความตายของเพื่อนรักคนนี้ทำให้โบว์วอร์รู้ว่า สตรีที่ทำตัวนอกกรอบสังคมหรือมีพฤติกรรมเช่นเด็กผู้ชายนั้นเป็นเช่นไร รวมทั้งการได้พบกับชาร์ตซ์ในปีคริสต์ศักราช 1929

⁹ Ibid., p. 210.

¹⁰ Ibid., p. 210.

และมีชีวิตคู่อยู่นอกเหนือกรอบประเพณี เช่น ปฏิเสธการมีลูกและการแต่งงาน แต่มีชีวิตคู่เพียงสามีภรรยาทั่วไปตราบนานชาตร์ตายจากไป ประสบการณ์ในชีวิตของโบว์วอร์เหล่านี้มีอิทธิพลต่อความคิดเพื่อสตรีของโบว์วอร์อย่างชัดเจน *

ความคิดสำคัญของโบว์วอร์คือความคิดเกี่ยวกับสภาพความเป็นหญิงซึ่งกล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง The Second Sex ด้วยคำกล่าวว่า เราไม่ได้เกิดมาเป็นหญิง แต่เรากลายเป็นหญิง "One is not born, but become a woman" ¹¹ กล่าวคือโบว์วอร์ยอมรับความเป็นจริงว่า ความเป็นเพศหญิงและความเป็นเพศชายนั้นมีอยู่จริง เป็นสิ่งติดตัวมาแต่กำเนิด แต่ก็มิได้ทำให้หญิงและชายต่างกันอย่างแท้จริง จนกระทั่งเมื่อสังคมเป็นตัวกำหนดความแตกต่างระหว่างเพศทั้งสองและครอบงำลงไปในการคิดของคนเรา ความแตกต่างระหว่างสตรีกับบุรุษจึงเกิดขึ้น รุทเวิน (Ruthven) ผู้สนใจในประเด็นสตรีศึกษา เห็นด้วยกับทัศนะของโบว์วอร์ รุทเวินจึงอธิบายว่าสภาพความเป็นเด็กหญิงไปสู่การเป็นสตรีนั้น มิใช่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านสรีระหรืออายุของเธอเท่านั้น แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มาจากกระบวนการทางวัฒนธรรมซึ่งมีอิทธิพลต่อความคิดของสตรีเองว่า เธอคิดเกี่ยวกับตนเองว่าอย่างไร กระบวนการขัดเกลาการอบรมบ่มเพาะทางสังคมจะกำหนดว่าเธอควรจะทำอะไรกับชีวิตของเธอ "Women are not inferior by Nature but inferior by Culture: they are acculturated into inferiority" ¹²

* ผู้เขียนแปลความจากหนังสือ The Second Sex ซึ่งแปลและเรียบเรียงโดย H.M. Parshley

¹¹ K.K. Ruthven, Feminist Literary Studies: An Introduction, Canto ed. (Cambridge University Press: Billing and Sons Ltd., Worcester, 1990), p. 45.

¹² Ibid., p. 45.

The Second Sex สะท้อนความคิดเกี่ยวกับภาพพจน์ของสตรี สถานที่ที่สตรีจะอยู่และเข้าไปเกี่ยวข้อง หนังสือเล่มนี้ตั้งคำถามเกี่ยวกับตัวตนที่แท้จริงของสตรีว่า สตรีนั้นมีอยู่จริงหรือ ถ้ามี สตรีจะอยู่ที่ใดได้บ้างในโลก และในสังคมนี้ ในความเป็นจริง ความเป็นสตรีคืออะไร โบว์วอร์กกล่าวถึงความสำคัญนี้ไว้ในนวนิยายช่วงสุดท้ายในชีวิตของโบว์วอร์ เรื่อง The Women Destroyed ด้วย

ความคิดเกี่ยวกับความเป็นเพศหญิงตามทัศนะของโบว์วอร์นั้นเชื่อว่า ความเป็นหญิงไม่ได้ถูกกำหนดจากความแตกต่างทางสรีระหรือถูกกำหนด "จากฮอร์โมนหรือบรรจุอยู่ในช่องใดช่องหนึ่งของสมองของสตรี"¹³ หากแต่ถูกกำหนดจากสภาพสังคม วัฒนธรรม ประเพณีนั่นเอง

ทัศนะของโบว์วอร์มีความสอดคล้องต่อการวิเคราะห์วรรณกรรมของทมยันตี เพราะทมยันตีบรรยายสภาพความเหลื่อมล้ำระหว่างเพศว่าเป็นผลมาจากค่านิยมทางสังคมซึ่งกำหนดสภาพความต่ำต้อยของเพศหญิงด้วยเช่นกัน

คำจำกัดความ

1. แนวคิดสตรีนิยม (Feminism)

แนวคิดสตรีนิยมเป็นแนวคิดร่วมสมัยในปัจจุบันซึ่งเกิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งภายหลังปีคริสต์ศักราช 1945 วรรณกรรมสตรีก็เริ่มเป็นขบวนการที่มีระบบมากขึ้น มีการเริ่มตั้งคำถามเกี่ยวกับกระบวนการอ่านใหม่ (Re-reading) กระบวนการเขียนใหม่ (Re-writing) และการมองวรรณกรรมแบบใหม่ มีการพูดถึงลักษณะของ "สตรีใหม่" ว่าคือคนที่มีความสุขและพึงพอใจที่ได้พูดคุยในหัวข้อเกี่ยวกับ "การสร้างสรรคทางภูมิปัญญา"

¹³ จีรติ ดิงศภัทย์, "ผู้หญิง แรงงานและชีวิตครอบครัว: วิถีการวิเคราะห์การกดขี่สตรีเพศ," ใน เศรษฐศาสตร์การเมือง 1 ฉบับที่ 3 (พฤษภาคม - มิถุนายน 2524): 17.

สตรีใหม่ที่สามารถเลือกกำหนดชีวิตของเธอเองว่า เธอจะยืนอยู่ได้ด้วยลำแข้ง
ของตนเองซึ่งแตกต่างไปจากความคั่นเคยที่พวกเธอเคยชินอยู่ในศตวรรษที่ 19

After 1945, feminist criticism became a more systematic process. However, the figure of the New Woman - who takes pleasure in 'intellectual talk', who expects to earn her own living, who studies for examinations-is far more familiar now than she was to the nineteenth century that generated her.¹⁴

แนวคิดสตรีนิยมเจริญเฟื่องฟูมากในช่วงทศวรรษที่ 60-70 ซึ่งเป็น
ยุคที่บรรยากาศทางการเมืองในสังคมตะวันตกหรือแม้แต่สังคมไทยก็ตกอยู่ใน
ภาวะตึงเครียดจากสงครามเวียดนามอันยืดเยื้อยาวนานด้วยเช่นกัน เกิดการ
เรียกร้องสิทธิสตรีในเยอรมันซึ่งเป็นผลมาจากการแบ่งแยกงานโดยใช้ "เพศ"
เป็นเกณฑ์ในกลุ่มนักศึกษาชาย-หญิงของเยอรมัน ในปีคริสต์ศักราช 1970
เป็นปีที่ขบวนการเพื่อสิทธิสตรีในฝรั่งเศสมีการเรียกร้องของสตรีเรื่องการ
ทำแท้งเสรี ส่วนอิทธิพลของสงครามเวียดนามที่มีผลต่อสังคมไทย คือการที่
นักเขียนสตรีสะท้อนภาพปัญหาลูกเมียเช่าของทหารจี.ไอ. เช่น เรื่อง
ข้าวนอกนา ของสีฟ้า นวนิยายเรื่อง สิ้นสวาท และ สตรีหมายเลขหนึ่ง ของ
ทมยันตี ก็แทรกเหตุการณ์สงครามเวียดนามไว้ด้วยเช่นกัน

คำจำกัดความคำว่า แนวคิดสตรีนิยมหรือที่รู้จักและเรียกกัน
อย่างคั่นเคยในภาษาอังกฤษว่า "แนวคิดเฟมินิสม์" (Feminist/Feminism)
หมายถึงการเรียกร้องต่อสู้เพื่อสิทธิและเสรีภาพที่เท่าเทียมกันระหว่างเพศหญิง

¹⁴ Stimpson, R. Catharine. "On Feminist Criticism,"
In Hernadi Paul, What is Criticism?, Bloomington: Indiana
University Press, 1981, p. 230-231.

กับเพศชายซึ่งเพศที่ถูกกดขี่มักจะเป็นเพศหญิง ดังนั้นเพศหญิงจึงเป็นเพศที่ต้องเรียกร้องสิทธิความเสมอภาค ดังทัศนะของนักวิจารณ์แนวสตรีนิยม เช่น แคโรไลน์ รามาซาโนกลู (Caroline Ramazanoglu) กล่าวว่า

แนวคิดสตรีนิยมอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างเพศในสังคม ความแตกต่างระหว่างประสบการณ์ของบุรุษและประสบการณ์ของสตรี ความสัมพันธ์ระหว่างเพศที่มีอยู่นั้น เป็นความสัมพันธ์ที่สตรีถูกกดขี่ให้ต่ำต้อยเป็นรองต่อบุรุษ สตรีไม่พึงพอใจและคิดว่าควรจะได้มีการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ดังกล่าว ¹⁵

นักสตรีนิยมหรือผู้ที่ตระหนักในปัญหาเรื่องสิทธิสตรีจึงหมายถึง "สตรีหรือบุรุษก็ได้ที่ต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงสถานภาพสตรี" ¹⁶ นักสตรีนิยมจึงไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นเพศหญิง นักสตรีนิยมสามารถเป็นได้ทั้งหญิงและชาย ที่เล็งเห็นความสำคัญของความเป็นมนุษย์ทั้งสองเพศหรือเป็นมุมมองที่เพศหญิงมีทัศนคติต่อเพศชายและเพศชายมีทัศนคติต่อเพศหญิง

แนวคิดสตรีนิยมเน้นเรื่องอัตวิสัยของความเป็นเพศหญิงซึ่งวิเคราะห์ได้จากภาพของสตรีในวรรณกรรมหรืออัตวิสัยของนักเขียนเอง การเขียนเรื่องเกี่ยวกับปัญหาในชีวิตของสตรีอาจต้องวิเคราะห์สภาพสังคมร่วมด้วย ดังทัศนะของกาญจนา แก้วเทพ นักสตรีนิยมคนสำคัญของไทย กล่าวว่า

. . . ขบวนการเพื่อสิทธิสตรีต้องให้ความสนใจเรื่อง การสร้างอัตวิสัยทางเพศของสตรีที่ปรากฏในมิติต่างๆ การที่ ขบวนการสิทธิสตรีจะช่วยให้สตรีค้นหา 'ความเป็นตัวตน' อย่างแท้จริงนั้น ต้องไม่ลืมว่าตัวตนของสตรีจะเป็นอย่างไรนั้น

¹⁵ Caroline Ramazanoglu, Feminist and the Contradiction of Opression, (Routledge, 1989), p. 8.

¹⁶ อลิซ ชวาซเซอร์, ซีโมน เดอ โบวัวร์ ผู้หญิงที่ขบถ, แปลโดย อมรสิริ-กนิษฐ์ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เจนเดอเพรส, 2535), หน้า 78.

ย่อมขึ้นอยู่กับสังคมแต่ละสังคมด้วย สตรีจำเป็นต้องให้ความสนใจกับประสบการณ์ชีวิตที่เป็นจริงของสตรีในสังคมเพราะสิ่งนั้นคือแหล่งพลังสำคัญที่จะสร้างสรรค์การต่อสู้ทางการเมืองในชีวิตประจำวันของขบวนการเพื่อสิทธิสตรีนั่นเอง ¹⁷

ในขณะเดียวกัน นักวิชาการด้านสตรีศึกษาของไทย ก็อธิบายคำว่า 'สตรีศึกษา' ของฟลอเรนซ์ เฮาว์ (Florence Howe) ว่าอาจมีความหมายได้ทั้ง Feminist/Female/Women's Studies ความหมายอย่างกว้างตามตัวอักษรของคำว่าสตรีศึกษาคือการศึกษารื่องของสตรี มีความหมายเฉพาะ คืออยู่ในฐานะสาขาวิชาหนึ่งที่มีเนื้อหาครอบคลุมการศึกษาแนวคิดสตรีนิยมสามารถนำไปใช้วิเคราะห์งานวรรณกรรมได้โดยมุ่งเน้นประเด็น "สตรี" ในวรรณกรรมเฉพาะประเภทหนึ่งที่เรียกว่า "วรรณกรรมสตรี" ทั้งแนวคิดสตรีนิยมและสตรีศึกษาต่างก็มีลักษณะร่วมกันคือ การศึกษาประเด็นเรื่อง "สตรี" เป็นหลักซึ่งนักวิชาการด้านสตรีศึกษาสรุปคำว่าสตรีศึกษา ว่าคือ

การศึกษาเรื่องสตรีที่สตรีมีปฏิสัมพันธ์ด้วยเพื่อเสนอความเป็นจริงของชีวิตของสตรี ตลอดจนสามารถอธิบายและเข้าใจปัญหาความไม่เสมอภาคระหว่างบุรุษและสตรีเพื่อบรรลุเป้าหมาย คือเปลี่ยนแปลงสภาพที่เสียเปรียบของสตรี สตรีศึกษาย่อมเป็นทั้งการศึกษา 'เพื่อ' และ 'เกี่ยวกับ' สตรี หรือเป็นการศึกษาเรื่องสตรีในแนวคิดสตรีนิยมนั่นเอง ¹⁸

แนวคิดสตรีนิยมที่นำมาใช้เพื่อวิเคราะห์วรรณกรรมสตรีของทมยันตีคือสาระสำคัญซึ่งโชวอลเตอร์ (Elaine Showalter) นำเสนอไว้ใน

¹⁷ กาญจนา แก้วเทพ, อิตถีศาสตร์, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เจนเดอเพรส, 2535), หน้า 155.

¹⁸ สุชีลา ตันชัยนันท์, "สตรีศึกษา: มิติใหม่แห่งการศึกษาเรื่องสตรี," สยามรัฐ (21 กันยายน 2535): 11.

บทความเรื่อง Feminist Literary Criticism : 'New Colour and Shadows' ซึ่งมีสาระสำคัญที่น่าสนใจคือการให้ความสำคัญต่อสตรีในฐานะนักอ่านเท่าๆ กับที่ให้ความสำคัญต่อสตรีในฐานะนักเขียนหรือนักประพันธ์ โชวอลเตอร์กล่าวว่าการวิจารณ์แนวสตรีนิยมกำลังบอกกับสตรีทั้งหลายว่า บุรุษคิดว่า สตรีควรจะเป็นอะไรและไม่ควรจะเป็นอะไร สตรีควรจะทำอะไรและไม่ควรจะทำอะไร สภาพการวิจารณ์แนวสตรีนิยมในปีคริสต์ศักราช 1980 มิได้มุ่งชี้ความแตกต่างหรือความคล้ายคลึงกันของสตรีในฐานะนักเขียนกับสตรีในฐานะนักอ่านเท่านั้น หากยังตั้งคำถามใหม่ว่าสตรีคืออะไร การเขียนอยู่ที่ไหน การเขียนคืออะไรและสตรีอยู่ที่ไหนเมื่อสตรีกำลังเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับสตรีซึ่งโชวอลเตอร์นำเสนอทัศนคติการวิจารณ์แนวสตรีนิยมว่ามีวิธีการแตกต่างกัน 2 วิธี

วิธีการแรก เป็นวิธีเชิงอุดมคติ (ideology) วิธีนี้จะสนใจสตรีในฐานะนักอ่าน (reader) วิธีนี้เสนอให้มีการอ่านวรรณกรรมหรือตัวบท (texts) แบบสตรีนิยมซึ่งพิจารณาภาพลักษณ์และตัวแบบหรือประเภทของสตรีในงานวรรณกรรม (stereotypes) ในแบบต่างๆ

The first mode is ideological ;it is concerned with feminist as readers, and it offers feminist readings of texts which consider the images and stereotypes of women in literature . . . ¹⁹

วิธีที่สองคือ การศึกษาสตรีในฐานะนักเขียน (writer) ประเด็นที่จะศึกษาคือ ภูมิหลังของนักเขียน รูปแบบการเขียน แก่นเรื่อง ประเภทงานเขียน และโครงสร้างของการเขียนโดยสตรีซึ่งเกี่ยวกับพลังการสร้างสรรค

¹⁹ Elaine Showalter, "Feminist Criticism in the Wilderness," In The New Feminist Criticism, (Virago Press, 1985), p. 245.

ทางจิตใจที่ไม่หยุดนิ่งของเพศหญิง ศึกษาทางที่จะนำไปสู่การแบ่งแยกหรือ
รวบรวมอาชีพของเพศหญิง รวมทั้งวิวัฒนาการของชนบในวรรณกรรมของสตรี

The second mode of feminist criticism engendered by this process is the study of women as writers and its subjects are the history, styles, themes, genres, and structures of writing by women ; the psychodynamics of female creativity ; the trajectory of the individual or collective female career ; and the evolution and laws of a female literary tradition. ²⁰

การนำแนวคิดสตรีนิยมมาวิเคราะห์วรรณกรรมสตรีเป็นการนำ
วิธีการทั้งสองเข้าด้วยกัน กล่าวคือ การวิเคราะห์ภาพตัวตนของสตรีใน
วรรณกรรมจากมุมมองของผู้อ่านและการวิเคราะห์นักเขียนในฐานะเป็นผู้มีพลัง
สร้างสรรค์ มีลักษณะอัตวิสัยในงานเขียนเพื่อสตรี

แนวคิดสตรีนิยมหรือแนวคิดที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างเพศชาย
กับเพศหญิงเพื่อความเข้าใจต่อสถานภาพตกต่ำและถูกเอารัดเอาเปรียบ ถูก
กดขี่ของสตรีเพศซึ่งบุรุษเพศเป็นผู้กระทำความรุนแรงต่อสตรีเพศ เป็นแนวคิด
เพื่อความเข้าใจบทบาททางเพศของสตรีเพศที่มีต่อสถาบันต่างๆ โดยเฉพาะ
สถาบันครอบครัว เป็นแนวคิดเพื่อความเข้าใจต่อสตรีเพศในฐานะผู้ผลิตงาน
ศิลปะและการเข้าใจภาพลักษณ์ของสตรีที่ถูกสร้างขึ้นในงานศิลปะ (นวนิยาย)

ในการนำแนวคิดสตรีนิยมมาใช้วิพากษ์วิจารณ์บรรดางานวรรณกรรม
และศิลปะอื่นๆ ไม่ว่าจะ เป็นนวนิยาย ภาพยนตร์หรือบทละครโทรทัศน์นั้น เรา
สามารถจำแนกวิธีการนำแนวคิดสตรีนิยมเพื่อวิเคราะห์วรรณกรรมได้เป็น 2
ลักษณะ กล่าวคือ

²⁰ Ibid., p. 248.

ลักษณะแรกเป็นการค้นหาลักษณะความเป็นอัตวิสัยของสตรี (Subjectivity) ซึ่งหมายถึง การค้นหาความเป็นเพศหญิงที่แท้จริงของสตรีว่าเป็นลักษณะที่สำคัญ แนวคิดลักษณะแรกนี้เชื่อว่าสตรีมีความเป็นตัวของตัวเอง เพราะฉะนั้น การวิเคราะห์งานวรรณกรรมตามความคิดในลักษณะแรกนี้ ผู้วิเคราะห์จึงมุ่งให้ความสนใจที่ตัวละครเอกฝ่ายหญิง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การวิเคราะห์ตัวละครเอกฝ่ายหญิงที่เป็น "นางเอก" ของเรื่อง

การนำแนวคิดสตรีนิยมมาใช้วิเคราะห์งานวรรณกรรมในลักษณะที่สอง จะมีลักษณะเน้นการวิเคราะห์สภาพสังคมมากกว่าการวิเคราะห์งานวรรณกรรม ความคิดในลักษณะที่สองนี้มุ่งชี้ให้เห็นว่า สภาพสังคมแบบชายเป็นใหญ่มีอิทธิพลต่อสถานภาพและบทบาทที่ตกต่ำของสตรี

การวิเคราะห์งานวรรณกรรมโดยเน้นการค้นหาความเป็นตัวของตัวเองหรือลักษณะอัตวิสัยของสตรีในงานวิจัยนี้ มุ่งวิเคราะห์ตัวบทหรือวรรณกรรมเป็นหลัก นอกจากนี้ การวิเคราะห์ความเป็นเพศหญิงยังรวมถึงการวิเคราะห์งานเขียนกับเพศของนักเขียน การค้นหาตัวตนที่แท้จริงของเพศหญิงนี้ได้รับการขยายกรอบความคิดโดยนักสตรีนิยมนรุ่นใหม่ หัวรุนแรง คือกลุ่มนักสตรีนิยมที่เรียกตนเองว่า "เฟมินิสต์ฝรั่งเศส" เช่น เฮเลน ซิกซู (Hélène Cixous) ลูซ อิริกาเรย์ (Luce Irigaray) และจูเลีย คริสเตอวา (Julia Kristeva) ซึ่งเห็นว่าเพศหญิงเป็นเพศที่มีภาษาเป็นของตัวเอง เช่นเดียวกับที่เพศชายมีภาษาของเพศชาย นักสตรีนิยมกลุ่มนี้วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับโครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่ อธิบายว่า ภายใต้อำนาจโครงสร้างอำนาจชายเป็นใหญ่ ผู้หญิงไม่มีภาษาพูดที่พูดว่า 'ไม่' แม้ว่าเธอจะเปล่งเสียงว่า 'ไม่' ออกมา แต่ทุกอย่างก็จะ 'ไม่เป็นไปตามที่เธอกล่าว' ภายในโครงสร้างเช่นนี้ ผู้หญิงจะมองไม่เห็นตัวเธอเอง เธอไม่มีภาษาที่จะบันทึกเรื่องราวของเธอเองไว้ในประวัติศาสตร์ เธอไม่มีภาษาที่จะพูดอย่างที่เธออยากพูด ทุกสิ่งทุกอย่างที่เธอพูดแล้วแต่มาจากความปรารถนาของผู้อื่นทั้งสิ้น จนกระทั่งมีคำกล่าวที่มาจากปากของซิกซูว่า "เขียนด้วยร่างกาย" (Writing is of the body) หมายถึงการเขียนที่ช่วยให้เพศหญิงเข้าใจจิตใจของตัวเอง

ข้อต่อของความคิดในแนวแรกกับแนวที่สองคือ แนวทางแรกมุ่งวิเคราะห์ตัวตนหรืออัตวิสัยของสตรี มีลักษณะเด่นคือการวิเคราะห์ที่ความเป็นเพศหญิง แต่ลึกลงไปโครงสร้างสภาพสังคมแวดล้อมของสตรี สำหรับ

แนวทางที่สองนั้นก็ล้มใ้ใจต่อความเป็นสตรีเพศเพราะวิเคราะห์แต่โครงสร้างสภาพสังคมเป็นหลัก

ผู้เขียนคิดว่า การวิเคราะห์วรรณกรรมสตรีตามแนวคิดสตรีนิยมจำเป็นต้งนำความคิดของทั้งสองแนวดังกล่าวมาใช้ร่วมกัน คือวิเคราะห์ตัวตนของสตรีโดยคำนึงถึงโครงสร้างสภาพสังคมด้วย เช่น การวิเคราะห์สภาพภาพของสตรีไทยก็ต้องตระหนักด้วยว่าสภาพสังคมไทยเป็นสังคมที่เพศชายมีอำนาจเหนือเพศหญิง สภาพสังคมไทยแบบชายเป็นใหญ่จะมีอิทธิพลต่อการกีดกันสตรีเพศและทำให้สตรีกลายเป็นเพศที่เสียเปรียบบุรุษหลายอย่าง

2. วรรณกรรมสตรี (Women's Literature)

สติมป์สัน (Stimpson) กล่าวว่า สิ่งที่เกิดขึ้นในวรรณกรรมสตรีคือสตรีเริ่มต้นที่จะให้มีการอ่าน การเขียน การมองวรรณกรรมสตรีแบบใหม่คือการอ่านอย่างมีสำนึก มีสติว่าสตรีคืออะไร นักเขียนสตรีเขียนอย่างไร และมีมุมมองอย่างไร "Feminism called for re-reading, re-writing, and re-vision"²¹

วรรณกรรมสตรีคือ วรรณกรรมของนักเขียนสตรีหรือวรรณกรรมของนักเขียนเพศชายก็ได้ที่มีวัตถุประสงค์เขียนขึ้นเพื่อสะท้อนสภาพและปัญหาเกี่ยวกับสตรี ในงานวิจัยนี้จะหมายถึงวรรณกรรมที่เขียนขึ้นโดยนักเขียนสตรีเพื่อสตรีและเกี่ยวกับสตรี มีลักษณะการเขียนที่เน้นอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดอันอ่อนไหวของเพศหญิงโดยอาศัยวรรณศิลป์ มีลักษณะการเขียนแนวอัตวิสัยหรือเน้นความเป็นคนของมนุษย์เพศหญิง ยกย่องเชิดชูความสามารถ สติปัญญาของเพศหญิง ปัญหาเรื่องส่วนตัวของสตรี ประสบการณ์ส่วนตัวคือสิ่งจำเป็นที่ต้องเปิดเผยให้เห็นในวรรณกรรมสตรี

²¹ Stimpson, R. Catharine. "On Feminist Criticism," In What is Criticism?, p. 231.

อย่างไรก็ตาม วรรณกรรมสตรีทุกชิ้นที่เขียนโดยสตรีอาจจะไม่ใช่ วรรณกรรมสตรีทุกชิ้นเสมอไป ในขณะที่เดียวกัน วรรณกรรมที่เขียนขึ้นโดย บุรุษก็ไม่จำเป็นต้องเป็นวรรณกรรมสตรีทุกชิ้นเสมอไป แต่วรรณกรรมบางชิ้น ที่เขียนโดยบุรุษ ก็ไม่มีนักสตรีนิยมผู้ใดยอมรับว่าเป็นวรรณกรรมสตรี ส่วนมาก วรรณกรรมสตรีมักจะเกิดจากการที่มีนักเขียนเป็นสตรีเพราะนักเขียนสตรี เชื่อว่า ไม่มีบุรุษเพศคนใดจะสามารถบรรยายเรื่องราวซึ่งเป็นประสบการณ์ ชีวิตส่วนตัวของเธอและเข้าใจเรื่องราวเหล่านั้นของเธอได้ดีเท่ากับตัวของเธอ เช่น ประสบการณ์ชีวิตส่วนตัวอันคมชัดจากการถูกกดขี่ข่มเหงหรือถูกเอารัด เอาเปรียบจากเพศตรงข้ามของเธอ ดังนั้น การเลือกใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 คำว่า "ฉัน" คือตัวละครเอกฝ่ายหญิงเป็นตัวละครนำผู้เล่าเรื่องและสร้าง สำนึกในปัญหาสิทธิสตรีจึงเกิดขึ้นในวรรณกรรมสตรี วรรณกรรมชิ้นนั้น จึงถือว่าเป็นวรรณกรรมสตรีเพราะสามารถช่วยสร้างสำนึกของความเป็น สตรีให้เกิดขึ้นในหมู่นักอ่านจากการสร้างภาพสตรีในวรรณกรรม

วรรณกรรมสตรีเกิดขึ้นจากความต้องการที่จะนิยามความเป็นหญิง ค้นหาค้นหาประสบการณ์ส่วนตัวของสตรีหรือค้นหาลักษณะอัตวิสัยของสตรี มีสตรี ที่เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับสตรีซึ่งสตรีคิดว่ามีใช้ เรื่องที่สตรีควรจะนั่งเงยบ หรือปกปิดอีกต่อไป แต่จะต้องเปิดเผยต่อสาธารณชนให้ร่วมรับรู้รับเห็นเพื่อ การเปลี่ยนแปลงสถานภาพที่ดีขึ้นของสตรี

"ทมยันตี" ในฐานะเป็นสตรีที่เขียนหนังสือก็กล่าวสนับสนุนลักษณะ อัตวิสัยในงานเขียนของตนเอง ว่า "ดิฉันใช้ประสบการณ์ของตัวเอง นักเขียน ควรจะเป็นตัวของตัวเอง ใช้สิ่งที่มีอยู่ในตัวเอง ดิฉันจะเขียนในสิ่งที่ดิฉัน อยากรู้อยากเห็น และชื่อตรงต่อสิ่งที่ดิฉันเขียนเสมอ"²²

ทัศนะ เรื่องภาพลักษณ์ของสตรีในวรรณกรรมไทยมักเป็นภาพของสตรี ที่ถูกสร้างขึ้นจากจินตนาการของผู้ชายซึ่งต้องการภาพของสตรีที่มีความเป็นแม่ และเมียที่ดี แม้ว่าสตรีจะสร้างภาพของความเป็นสตรีได้ด้วยตนเอง แต่ยังคงมี

²² "ทมยันตีพูดวิธีเขียนนวนิยาย," สยามใหม่รายสัปดาห์ 1 ฉบับที่ 29 (5 มิถุนายน 2524): 55.

การสะท้อนภาพของสตรีอย่างที่คุณชายมักอยากให้เป็น ขณะเดียวกัน ไพลิน รุ่งรัตน์ ก็แบ่งการเปลี่ยนแปลงภาพสตรีในวรรณกรรมไทย ไว้เป็น 5 ยุค โดยเริ่มวิเคราะห์ภาพของสตรีในวรรณกรรมหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ซึ่งเป็นช่วงที่มีอิทธิพลต่อความตื่นตัวเรื่องสิทธิความเสมอภาค

ภาพสตรีในวรรณกรรมยุคแรก (พ.ศ. 2476-2488) เป็นเพียงการเริ่มต้นความตื่นตัวมีสำนึกในสิทธิสตรี แต่สตรีในยุคนี้ยังคงเป็นแบบฉบับของกุลสตรีอย่างครบถ้วน

ภาพของสตรีในวรรณกรรมยุคที่สอง (พ.ศ. 2489-2500) แบ่งเป็นผู้หญิงแบบก้าวหน้าและแบบฉบับของกุลสตรี งานเขียนของกลุ่ม 'ศิลปะเพื่อชีวิต' จะเขียนงานเน้นบทบาทของตัวละครเอกฝ่ายหญิงเป็นนักกิจกรรม มีอุดมการณ์เพื่อมวลชนคนทุกข์ยาก งานเขียนของกลุ่ม 'ศิลปะเพื่อศิลปะ' จะเขียนงานเน้นตัวละครเอกฝ่ายหญิงในแบบฉบับ คือ เป็นกุลสตรีมีความหยิ่งทรนัง ผลจากการถูกปิดกั้นเสรีภาพทางสติปัญญาทำให้งานเขียนในยุคนี้เหลือเพียงแนวทางของกลุ่มศิลปะเพื่อศิลปะซึ่งเป็นที่มาของงานเขียนแนวพาฝันนั่นเอง

ภาพและบทบาทของสตรีในยุคที่สาม (พ.ศ. 2501-2508) เป็นภาพสตรีในโลกจินตนาการที่มีความเพ้อฝัน เป็นภาพที่นักเขียนพาผู้อ่านหลีกหนีความเป็นจริง ภาพของสตรีที่ปรากฏในวรรณกรรมมิใช่ภาพตัวแทนสตรีในความจริง เพราะนักเขียนเขียนงานเพื่อสนองตอบนโยบายของผู้наซึ่งไม่ส่งเสริมงานเขียนที่แสดงภูมิปัญญา

ภาพของสตรีในวรรณกรรมยุคที่สี่คือภาพผู้หญิงค้นหาตัวเอง (พ.ศ. 2509-2516) สืบเนื่องมาจากเกิดบรรยากาศความตึงเครียดทางการเมืองภายใต้ผู้นำเผด็จการอย่างจอมพล ถนอม กิตติขจร ซึ่งยังคงปิดกั้นเสรีภาพทางความคิดของนักเขียน ทำให้นักเขียนไม่พึงพอใจจนถึงคำถามต่อสภาพสังคมและค้นหาความเป็นตัวของตัวเองและเป็นการบรรยายอารมณ์ของเพศหญิง

ภาพของสตรีในวรรณกรรมในช่วงนี้ จึงเป็นภาพของการค้นหาตัวของสตรี ทั้งจากนักเขียนที่เป็นหญิงและเป็นชาย นักเขียนสตรีที่เขียนเรื่องเพศอารมณ์ภายในของความเป็นหญิงได้อย่างหมดเปลือก เกิดขึ้นหลายคน เช่น โรสลาเรนหรือทมยันตี เป็นนักเขียนสตรีมือหนึ่งอีกคนหนึ่งที่แสดงความสามารถในการถ่ายทอดอารมณ์และ

ความรู้สึกภายในของสตรีได้อย่างลุ่มลึก "ผู้หญิง" ของเธอจึงแกร่ง
เข้มแข็งและอดทน มีค่าดังที่เธอเขียน ค่าของคน ให้นางเอกพิสูจน์
ความมีค่าของหญิงที่มากกว่าการซื้อได้ด้วยเงินตรา หรือเขียน
รอยมลทิน สะท้อนภาพโสเภณีที่น่าชังกลายเป็นภาพที่น่าเห็นอก
เห็นใจมากขึ้นด้วย ²³

ภาพและบทบาทของสตรีในยุคสุดท้ายคือผู้หญิง เรียกร้องสิทธิสตรี
(พ.ศ. 2517-2535) งานเขียนในยุคนี้มีอิทธิพลมาจากกรณี 14 ตุลาคม 2516
ส่งผลให้นักเขียนกล้าคิดกล้าเขียนมากขึ้น สตรีลุกขึ้นเรียกร้องสิทธิ (เช่น เกิด
กลุ่มผู้หญิงليبสถาบัน งานวรรณกรรมสะท้อนปัญหาสังคม กระแสวรรณกรรม
แนววรรณกรรมเพื่อชีวิตเกิดขึ้นมากมาย ภาพของสตรีในวรรณกรรมยุคนี้คือ
ผู้หญิงมีอุดมคติซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงในวรรณกรรมแนวเพื่อชีวิตนั่นเอง

ภาพและบทบาทของสตรีในวรรณกรรมตามที่ไพลิน รุ่งรัตน์แบ่งไว้
5 ยุคดังกล่าว เป็นภาพสตรีที่สะท้อนมาจากสภาพความเป็นจริงทางสังคม
มากกว่าที่จะเป็นภาพสตรีในจินตนาการของนักเขียน

สถานภาพและบทบาทที่สำคัญของสตรีไทยคือ การเป็น "แม่และเมีย"
ซึ่งเป็นภาพของสตรีที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยทุกเรื่อง ข้อมูลเกี่ยวกับสตรีใน
ฐานะ "แม่และเมีย" มีไว้ให้วิเคราะห์มากมายและพร้อมที่จะถูกนำเสนออย่าง
ไม่รู้จบ จนกลายเป็นเรื่องธรรมดาสามัญที่ทุกคนรับรู้ร่วมกันได้โดยไม่ยาก
แก่การเข้าใจ ดังที่กาญจนา แก้วเทพ นำเสนอภาพของสตรี 4 ประเภท คือ
แม่ เมีย (เมียหลวง-เมียน้อย) โสเภณีและสตรีแกร่ง ซึ่งกล่าวโดยสรุปความว่า

ประเภทของแม่ไทยที่ปรากฏในละครโทรทัศน์และภาพยนตร์ไทย มี
2 ภาพ คือภาพของแม่ในอุดมคติและภาพของแม่ที่เป็นจริง (แม้แต่ภาพแม่
ในวรรณกรรมหรือในนวนิยาย ก็ปรากฏภาพแม่ทั้งสองประเภทด้วยเช่นกัน)

²³ ไพลิน รุ่งรัตน์, "ภาพและบทบาทของผู้หญิงในวรรณกรรมไทย
ภายหลังเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475," สยามรัฐ
สัปดาห์วิจารณ์ 39 ฉบับที่ 18 (4-10 ตุลาคม 2535): 48.

ภาพแม่ในอุดมคติ คือแม่ตามค่านิยมของสังคมซึ่งกำหนดว่า แม่ต้องมีความรักลูกมากจนยอมแลกได้กับชีวิตของตนเอง แม่ที่ไม่เห็นแก่ตัวและทำทุกอย่างได้เพื่อลูก แม่ในอุดมคตินี้ ได้แก่ แม่ประเภทที่รักลูกมากเกินไป เข้มงวดกวดขันควบคุมความประพฤติของลูกทุกอย่างจนลูกต่อต้าน รวมทั้งแม่ประเภทเป็นทาสรับใช้ลูกและแม่ประเภทเรียกร้องเรียกร้องให้ลูกสาวมาตอบแทนคุณ

ภาพแม่ในความเป็นจริงคือภาพของแม่ที่มีทั้งข้อดีและข้อเสียในตัวเอง แม่ประเภทนี้มีความรักลูกแต่ก็อาจจะเห็นแก่ตัว เห็นแก่ความสุขส่วนตัว มีความรักโลกโกรธหลงเหมือนคนธรรมดาปกติ

สถานภาพของสตรีในประเด็น "เมียน้อย" หรือปัญหาเมียหลวง-เมียน้อยในวรรณกรรมหรือในละครโทรทัศน์ เป็นอีกทัศนะที่กาญจนา แก้วเทพ ซึ่งวิเคราะห์หาสาเหตุของการเป็นเมียน้อยว่าถูกหลอก เป็นเมียน้อยเพราะเกิดภาวะคับขันในชีวิต เป็นเมียน้อยเพราะถูกกดดันจากเงื่อนไขส่วนตัว เช่น เหงา หรือเสียความบริสุทธิ์ไปแล้ว เป็นเมียน้อยเพราะอุดมการณ์ความรักสมัครใจเอง

. . .ไม่ว่าจะเป็นเมียน้อยประเภทใด ชะตากรรมของบรรดาเมียน้อยทุกประเภทก็มีสภาพทางจิตใจตกต่ำเลวร้ายลงกว่าเดิม เพราะต้องพบกับสภาพขมขื่นและไม่มั่นคงในชีวิต แต่ก็ตั้งความหวังไว้ว่าสักวันหนึ่งจะได้เป็นเมียหลวง ²⁴

สถานภาพของสตรีในฐานะ แม่และเมีย (เมียหลวง-เมียน้อย) เป็นสถานภาพบ่งบอกความเป็นเพศหญิงที่แท้จริง นักเขียนบรรยายภาพแม่และเมียให้เป็นตัวละครเอกฝ่ายหญิง ประสบการณ์ในชีวิตของสตรีก็เกิดจากสถานภาพนี้ด้วยเช่นเดียวกับโสเภณีในฐานะตัวเอกของเรื่องซึ่งต้องเป็นโสเภณีด้วยเหตุผล

²⁴ กาญจนา แก้วเทพ, "แม่และเมีย ภาพอภิมหาอมตะนิรันดร์กาล ในสื่อมวลชนไทย," ศิลปวัฒนธรรม 12 ฉบับที่ 5 (มีนาคม 2534): 155.

ที่คล้ายคลึงกับสาเหตุของการเป็นเมียข้อย โสเภณีกับประเด็นเรื่องการรักษา
พรหมจรรย์ของเพศหญิงถูกนำเสนอในวรรณกรรม นักเขียนบรรยายสภาพ
ชีวิตโสเภณีที่น่าสงสาร เล่าสาเหตุการเป็นโสเภณีทั้งที่สมัครใจและไม่สมัครใจ
หรือเป็นโสเภณีเพราะครอบครัวยากจน หรือถูกล่อลวง

. . . สำหรับตัวละครเอกที่เป็นโสเภณีนั้น พรหมจรรย์ไม่มี
ความสำคัญอีกแล้ว ในช่วงระยะเวลาปี พ.ศ. 2529-2535
ที่ผ่านมา มีภาพยนตร์และละครที่สร้างจากมุมมองที่เห็นอกเห็นใจ
โสเภณีมากขึ้น ²⁵

ภาพสตรีแกร่ง (Strong Women) ตามทัศนะของกาญจนา แก้วเทพ
คือสตรีที่มีความแกร่งทั้งกายและใจ มีความเชื่อมั่นในตัวเอง พึ่งพาตัวเองได้
รวมทั้งสตรีที่ต่อสู้เพื่อความถูกต้อง สตรีที่ต่อสู้เพื่อศักดิ์ศรีของความเป็น
เพศหญิง สตรีที่ต่อสู้เพื่อความสุขของตนเองและสตรีที่ต่อสู้กับค่านิยมความเป็น
ผู้หญิงดีๆ

กาญจนา แก้วเทพ พึงพอใจที่จะให้ตัวละครสตรีรู้จักเลือกรับแต่
อิทธิพลด้านดีของสังคมตะวันตก เช่น การมีความรู้ดีและทันสมัยและจะเป็นที่
น่ายอมรับนับถือมากขึ้น หากสตรียังคงรักษาคุณสมบัติของความเป็นกุลสตรี
เอาไว้ได้ด้วย เช่น เรียบร้อย นุ่มนวลและรักษาพรหมจรรย์ นั่นคือภาพ
ของสตรีไทยในวรรณกรรมไทยแบบใหม่ที่ควรจะเป็น

²⁵ กาญจนา แก้วเทพ, "ความเป็น 'ตะวันออก' และ 'ตะวันตก' ในละครโทรทัศน์ไทย," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 39 ฉบับที่ 6 (12 กรกฎาคม 2535): 57.

การเมืองคือเรื่องของสตรี

คำกล่าวที่ว่าผู้หญิงคู่กับการบ้าน ผู้ชายคู่กับการเมืองแสดงให้เห็นสถานภาพและบทบาทของสตรีเพศซึ่งถูกจำกัดอยู่เพียงแค่ว่าความเป็นแม่บ้านแม่เรือนเท่านั้น คือสตรีไม่มีความตื่นตัว ไม่มีมีจิตสำนึกร่วมทางการเมืองสาขาเหตุที่ทำให้สตรีไม่สนใจต่อเรื่องการเมืองเพราะค่านิยมดั้งเดิมกำหนดว่าเรื่องภายในบ้านทุกเรื่องเป็นเรื่องของสตรี ส่วนเรื่องนอกบ้านหรือการทำงานนอกบ้านเป็นเรื่องของบุรุษ โดยความเป็นจริง เรื่องภายในบ้านทุกเรื่องก็ถือว่าเป็นเรื่องการเมืองด้วยทุกเรื่องนับตั้งแต่ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว การทะเลาะมีปากมีเสียงของสามีกับภรรยา ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อกับลูกสาว แม่กับลูกสาว เป็นต้น เรื่องในครอบครัวจึงเป็นพื้นฐานความสัมพันธ์ทางอำนาจซึ่งเพศชายมีอำนาจเหนือเพศหญิง การเมืองเรื่องสตรีในงานวิจัยนี้คือ การเมืองในความหมายของคำว่าอำนาจของสตรีในฐานะนักปกครอง นักบริหาร เป็นเรื่องการทำงานในทางการเมืองของสตรีเพราะต้องการเรียกร้องสิทธิในทางการเมืองซึ่งเป็นสิทธิที่เพศหญิงมิเคยได้รับ นอกจากนี้ การเมืองยังเป็นเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวันของมนุษย์ทุกคนได้

การเมืองคือเรื่องที่สตรีทุกคนต้องมีสำนึกและเรียกร้องสิทธิในทางการเมืองเพื่อลบภาพค่านิยมเก่าซึ่งเคยเชื่อกันว่างานการปกครอง งานบริหารบ้านเมืองเป็นเรื่องบุรุษเพศเท่านั้น ดังที่ทมิยันติกกล่าวว่า

. . . ผู้หญิงต้องแสดงฝีมือ ดิฉันเป็นคนที่มีความเชื่อมั่นในสิทธิมนุษยชน ในการทำงาน อย่ามาเลือกหาใครเป็นผู้ชายหรืออย่าเลือกหางานนี้ ผู้หญิงทำได้ งานนั้นผู้หญิงทำไม่ได้ ถ้าผู้หญิงทุกคนต้องการเรียกร้องให้ตนเองมีสิทธิ์เท่ากับผู้ชาย ดิฉันพิสูจน์ตนเองมาแล้วว่า ถ้าผู้หญิงตั้งใจและเชื่อมั่นในตนเอง ผู้หญิงนั้น ถ้าจะบริหารงานในระดับสูง ผู้หญิงทำได้อย่างแน่นอน ผู้หญิงไม่เหมือนผู้ชายที่พยายามจะกดขี่ทางเพศ ผู้หญิงเป็นพลเมืองประเภทสองซึ่งเป็นอย่างนั้นในสังคมไทย งานใดเป็นงานปกครองระดับสูง ผู้หญิงจะถูกตราหน้า ทำให้ดิฉัน

หาญผู้เพื่อที่จะบอกว่า ผู้หญิงทำได้ ²⁶

"การบ้าน" กับ "การเมือง" เป็นเรื่องที่สตรีต้องมีสำนึกควบคู่กันไป ในสภาพสังคมไทยสมัยใหม่ ปัญหาเรื่องราวชีวิตส่วนตัวของคนแต่ละคนจะกลายเป็นความเกี่ยวข้องกับสังคมเช่นเดียวกับที่ปัญหาเรื่องราวชีวิตส่วนตัวของสตรีจะกลายเป็นเรื่องของส่วนรวมซึ่งมิใช่เรื่องส่วนตัวอีกต่อไป

เรื่องส่วนตัวคือการเมือง

แนวคิดเรื่องการเมืองคือเรื่องส่วนตัวนี้เริ่มเป็นจริงเป็นจังขึ้นจากขบวนการสตรีนิยมในยุคหลังทศวรรษที่ 60 ซึ่งต่อต้านระบบการถืออำนาจชายเป็นใหญ่ (Patriarchy) เริ่มพิจารณาปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ส่วนตัว ความรัก อารมณ์ความรู้สึกภายในของสตรี ใส่ใจกับทุกคำถามที่เกี่ยวกับสตรี ดังที่วิดอน (Chris Weedon) กล่าวว่า ระบบถืออำนาจบุรุษเป็นใหญ่นั้นเป็นรากฐานของการกดขี่สตรีเพศซึ่งหมายถึง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจซึ่งสตรีตกอยู่ภายใต้อำนาจของบุรุษในหลายรูปแบบ เช่น การแบ่งงานทางเพศ สถาบันทางสังคมที่กำหนดค่านิยมของความเป็นหญิง ความแตกต่างทางชีวภาพ วิดอนคัดค้านว่าการแบ่งงานโดยอาศัยความแตกต่างทางชีวภาพของเพศหญิงกับเพศชายนี้เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องเพราะแม้ว่าสตรีจะมีความแตกต่างทางชีวภาพจากบุรุษอยู่จริง แต่ก็มีได้หมายความว่าสตรีไม่มีความสำคัญหรือไม่มีความสามารถเท่ากับบุรุษ นักสตรีนิยมส่วนใหญ่จึงสันนิษฐานความสัมพันธ์ที่เป็นหนึ่งเดียวกันระหว่างทฤษฎีและการปฏิบัติโดยเริ่มต้นจากคำกล่าวที่ว่า "เรื่องส่วนตัวคือการเมือง" ซึ่งเรื่องอัตวิสัยของสตรีและประสบการณ์ในชีวิตประจำวันคือค่านิยมความหมายและคุณค่าใหม่ในการต่อต้านระบบอำนาจชายเป็นใหญ่

²⁶ เจษณี-กรรณิกา, "ผู้หญิงคนนี้มีชื่อว่า ทมยันตี," ขวัญเรือน 16 ฉบับที่ 297 (เมษายน 2527): 39-40.

Most feminists assume an integral relationship between theory and practice. Starting from the politics of the personal, in which women's subjectivities and experiences of everyday life become the site of the redefinition of patriarchal meanings and values and of resistance to them. ²⁷

ขณะเดียวกัน หนังสือเรื่อง Sexual Politics (1970) ของ แคท มิลเล็ท อธิบายความหมายคำว่า "การเมือง" ว่า หมายถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างคู่ของความสัมพันธ์นั้น เช่น อำนาจที่เพศชายมีต่อเพศหญิง แม้แต่ความสัมพันธ์ที่เป็นเรื่องส่วนตัวที่สุด เช่น เรื่องเพศ ก็อยู่ในเกณฑ์ด้วย หากเมื่อใด ชายถืออำนาจของตนเป็นใหญ่ในความสัมพันธ์ทางเพศ เมื่อนั้น ก็เกิดเป็นปัญหาการเมืองขึ้นมาแล้ว มิลเล็ทระบุอย่างแน่ชัดว่าการเมืองเรื่องเพศนั้นเป็นเรื่องที่สังคมสร้างขึ้น มิใช่เป็นเรื่องทางชีวภาพหรือเป็นกฎเกณฑ์ตามธรรมชาติ ดังนั้น ข้อเสนอสำหรับขบวนการสตรีนิยมก็คือจะต้องยกเลิกระบบการถืออำนาจบุรุษเป็นใหญ่ทั้งที่ปรากฏอยู่ในระดับสังคมและทั้งที่อยู่ในระดับเล็กๆ เช่น ในรูปแบบความสัมพันธ์ส่วนตัวอีกด้วย

การแบ่งแยกชีวิตส่วนตัวออกจากชีวิตการทำงานทางสังคมซึ่งพยายามแสวงหาความหมายของชีวิตส่วนตัวโดยไม่สนใจชีวิตภายนอกบ้านและบางกลุ่มก็สนใจแต่เรื่องใหญ่ๆ ในสังคมโดยไม่เหลียวแลชีวิตส่วนตัวที่กำลังกลายเป็นวิกฤตการณ์ในโลกปัจจุบัน ทั้งที่ในความเป็นจริง ชีวิตส่วนตัวหรือเรื่องภายในบ้าน เรื่องภายในครอบครัวทุกเรื่องจะเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดปัญหาใหญ่ๆ ในสังคม ดังนั้น นักสตรีนิยมจึงคิดว่าจำเป็นต้องแก้ปัญหาเรื่องการเมืองการแบ่งแยกเรื่องส่วนตัวออกจากเรื่องชีวิตทางสังคม เรื่องส่วนตัวจะต้องกลายเป็นเรื่อง

²⁷ Chris Weedon, Feminist Practice and Post-Structuralist Theory, (Basil Blackwell, 1987), p. 1.

การเมืองที่ทุกคนต้องรับรู้รับเห็น เพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องสถานภาพที่ตกต่ำ
ของสตรีร่วมกัน

เรื่องส่วนตัวคือการเมือง จึงเกิดจากคำขวัญของขบวนการเพื่อ
สิทธิสตรีในทศวรรษที่ 60 ซึ่งกล่าวว่า "The personal is politic"
หมายถึงการเขียนเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตส่วนตัวของสตรีให้สตรีและบุรุษคนอื่น ๆ
เข้าใจ ความทุกข์ในใจปัญหาในชีวิตคู่ของสตรีจะไม่ใช่ปัญหาส่วนตัวของสตรี
เพียงคนเดียว ชีวิตในด้านที่เป็นเรื่องส่วนตัวที่สุดหรือแม้แต่เรื่องเพศ
การถูกกดขี่เอาไรต์เอาเปรียบจากเพศตรงข้ามและการถูกข่มขืน จะกลายเป็น
ปัญหาร่วมในชีวิตความเป็นสตรีซึ่งบุรุษควรตระหนักในปัญหานี้ ทั้งบุรุษและสตรี
ต้องหาหนทางขจัดความเหลื่อมล้ำทางเพศดังกล่าว คำอธิบายเกี่ยวกับ
ประเด็นเรื่องส่วนตัวคือการเมือง จึงหมายถึง

การที่นักเขียนสตรีเริ่มหันมาเขียนเรื่องชีวิตส่วนตัวของเธอเอง
อย่างเปิดเผย เขียนถึงความทุกข์ทรมาน การกดขี่ทางเพศ
การเอาไรต์เอาเปรียบ งานหนักภาระหน้าที่ การเขียนเป็นการ
ระบายความรู้สึกเก็บกด การเขียนหนังสือคือการทำงาน ไม่ใช่
การอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่เป็นการปลดปล่อยตนเอง ประกาศให้
ผู้อื่นรับรู้ และเป็นการจุดไฟแห่งการรวมตัวของสตรีที่ทุกข์ทรมาน
เช่นเดียวกับเธอให้เข้าใจ เห็นใจและรวมตัวกันเพื่อต่อต้าน
การเอาไรต์เอาเปรียบในสังคม การเขียนเรื่องส่วนตัวจึงเป็น
การเมืองที่วรรณกรรมสตรีมีความผูกพันโดยตรง ²⁸

วรรณกรรมสตรีที่เขียนโดยสตรีและเพื่อสตรี เช่นวรรณกรรมของ
กมัยนัตน์ สะท้อนให้เห็นเรื่องราวประสบการณ์ชีวิตส่วนตัวของสตรีและ
ยังเป็นการปลุกฝังจิตสำนึกของสตรีให้ตระหนักถึงความสำคัญของความ

²⁸ ศิริรัตน์ ทวีเลิศนธิ, การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมสตรี
ของเยอรมันและวรรณกรรมสตรีของไทย ค.ศ. 1970-1979, หน้า 11-12.

เป็นเพศหญิง สร้างสำนึกให้สตรีร่วมกันตระหนักในสิทธิและหน้าที่ของตนเอง เพื่อยกระดับสถานภาพของตนเองให้ดีขึ้น หรือเพื่อเปลี่ยนค่านิยมซึ่งบุรุษมีอำนาจกดขี่หรือกระทำความรุนแรงต่อสตรีได้ทั้งทางกายและทางใจ ดังคำกล่าวของ ทมยันตี

. . . สิ่งที่ย้อนไว้ในระหว่างบรรทัดคือการพยายามบอกกับผู้หญิงว่า ลูกขึ้นมาลี เวลาที่คุณต่ำกว่าผู้ชายเพราะคุณคุกเข่าให้เขา เมื่อไหร่ที่คุณยืนตัวขึ้นเต็มที่ในที่ใดก็ตาม คุณกับเขาเสมอกัน หวังเป็นอย่างยิ่งว่า คนอ่านจะจับสิ่งที่ดิฉันซ่อนไว้ได้ คือจุดไฟ ในหัวใจสตรีให้ลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อสิทธิของตนและกระทำหน้าที่ของตน ²⁰

วรรณกรรมสตรีมีแนวเรื่องสะท้อนให้เห็นปัญหา เรื่องส่วนตัวในชีวิตของสตรีซึ่งสตรีเป็นผู้เปิดเผยให้เห็น เรื่องส่วนตัวในด้านครอบครัวกลายเป็นเรื่องที่จะเป็นต้นกำเนิดของปัญหาทุกปัญหาในสังคมซึ่งสตรีทุกคนต้องร่วมกันสำนึกและร่วมกันแก้ไข

แนวคิดสตรีนิยมกับแนวคิดจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์

เหตุที่นักสตรีนิยมรุ่นใหม่ให้ความสนใจที่จะวิพากษ์แนวคิดจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ในประเด็นเกี่ยวกับ "สตรี" เพราะแนวคิดจิตวิเคราะห์เป็นแนวคิดที่มีแก่นเรื่องหลักคือการกล่าวถึงเรื่อง "เพศ" ซึ่งฟรอยด์อธิบายว่า พฤติกรรมทุกอย่างของมนุษย์เป็นผลมาจากเรื่องความรู้สึกทางเพศที่มีอยู่ในทุกช่วงตอนของชีวิตมนุษย์และมนุษย์ทุกคนก็มีความเป็นเพศชายอยู่ในตัวเอง ดังนั้นเมื่อแนวคิดจิตวิเคราะห์มีเนื้อหาที่สำคัญเกี่ยวข้องกับเรื่อง "เพศ" โดยตรง

²⁰ บัวแพน นันทพิสัย, "ทมยันตีจุดไฟในหัวใจผู้หญิงจนลุกโชน," สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ 39 ฉบับที่ 14 (6-12 กันยายน 2535): 43.

เช่นนี้ ก็ย่อมเป็นเรื่องที่นักสตรีนิยมทั้งหลายจะให้ความสนใจเป็นพิเศษมาจนทุกวันนี้ เพราะนักสตรีนิยมเชื่อว่า ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ فروยด์ มีรูปแบบที่แอบแฝง การกดขี่สตรีเพศเอาไว้อย่างชัดเจน

นักสตรีนิยมสำคัญอย่าง จูเลียต มิทเชล ผู้บุกเบิกการนำแนวคิด จิตวิเคราะห์ของ فروยด์ มาใช้ในการวิเคราะห์ปัญหาสตรี พยายามวิเคราะห์หาข้อดีของแนวคิดนี้ และนักสตรีนิยมคนสำคัญอย่างเช่น มิลเล็ท แสดงทัศนะไม่เห็นด้วยกับความคิดเรื่อง "เพศ" ของ فروยด์ ความเห็นโดยรวมของนักสตรีนิยมทั้งหลายนั้นมักจะไม่ได้เห็นด้วยและคัดค้านความคิดหลักเรื่อง "เพศ" ของ فروยด์ ซึ่งนำไปสู่ข้ออภิปรายเรื่อง "จิตวิเคราะห์กับแนวคิดสตรีนิยม" หรือประเด็น "จิตวิทยาสตรี" นักสตรีนิยมและผู้สนใจในสตรีศึกษาต่างมีความคิดเห็นร่วมกันว่า แนวคิดจิตวิเคราะห์หรือทฤษฎีทางจิตวิทยาที่ถือตัวการสำคัญที่มีส่วนสนับสนุนให้รูปแบบการกดขี่สตรีเพศดำรงอยู่ได้ตราบนานกระทั่งทุกวันนี้ ซึ่งเป็นรูปแบบที่ซ่อนเร้นการเอาใจเอาเปรียบสตรีอย่างแท้จริง

แนวคิดสำคัญ 2 แนวคิดของ فروยด์ ซึ่ง ภาณุจนา แก้วเทพ นำมาใช้อธิบายเรื่องการกดขี่สตรีเพศ คือ แนวคิดเรื่องปมโอดิปุส (Oedipus Complex) และปมอิเล็คตรา (Electra Complex) ซึ่งเกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องการแยกเพศ อารมณ์และเหตุผลออกจากกัน

สำหรับคำอธิบายเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องปมอิเล็คตรานั้นมีความน่าสนใจมากกว่าแนวคิดเรื่องปมโอดิปุส เพราะในขณะที่ปมโอดิปุสก่อให้เกิด "ปมเชื่อง" ของความเป็นชายแล้ว ปมอิเล็คตราก็เป็น "ปมด้อย" ของความเป็นสตรีซึ่งทฤษฎี فروยด์นำมาใช้อธิบายว่าสตรีมีความรู้สึกด้อยกว่าบุรุษเนื่องจากสตรีขาดอวัยวะเพศชายซึ่งเป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจ การแสดงออกของสตรีเพื่อชดเชยความรู้สึกการขาดอวัยวะเพศชายคือ ความต้องการที่จะเป็นชาย ความรู้สึกอิจฉาริษยาวิธีการแก้ปมอิเล็คตราที่สตรีใช้กันอยู่เป็นประจำคือ การใช้ "ลูก" เป็นเครื่องทดแทนโลกทั้งหมดซึ่งหมายถึงอวัยวะเพศชายที่ขาดหายไปจากเธอ (ฟรอยด์บัญญัติศัพท์เรียกว่า 'Penis Substitution' นี้คือคำอธิบายลักษณะนิสัยที่ชอบแสดงความเป็นเจ้าเข้าเจ้าของของสตรี ลักษณะนิสัยกลัวการผจญภัยหรือการท่องไปในโลกกว้าง ฟรอยด์อธิบายว่า ในทุกช่วงขั้นตอนของชีวิตมนุษย์ ความเจริญเติบโตและพัฒนาการทางเพศล้วนแล้วแต่มีอวัยวะความเป็นเพศชายเป็นจุดศูนย์กลาง ฟรอยด์อธิบายความน้อยเนื้อต่ำใจของเพศหญิงว่าเกิดจากการขาดองคชาติและอวัยวะของชาติของเพศชาย

ซึ่งเพศชายเท่านั้นจะมีสิทธิ์เป็นเจ้าของ สิ่งที่เพศหญิงทดแทนการขาดองคชาติ
 เมื่อถึงวัยเจริญพันธุ์ คือความต้องการมีบุตร ทำให้เกิดการพิจารณาเรื่อง
 สถานภาพของสตรีอย่างจริงจังเกิดขึ้นเมื่อความต้องการมีองคชาติอย่างเพศชาย
 ถูกทดแทนด้วยความต้องการมีบุตรของเพศหญิง ความสามารถในการมีบุตร
 คือสัญลักษณ์ที่เข้ามาแทนที่การขาดองคชาตินั่นเอง สตรีจะรู้สึกมีความสุขมากขึ้น
 ถ้าหากทารกนั้นเป็นเพศชาย ขบวนการนี้มีผลหลายอย่างต่อจิตวิทยาของสตรี
 ตามที่ฟรอยด์คิดว่าสตรีจะไม่มีการพัฒนาซูเปอร์อีโก้ (Super-Ego) ที่เข้มแข็ง
 ทำให้สตรีกลายเป็นคนที่ช่างอิจฉาริษยา เป็นเพศที่อ่อนแอ อ่อนไหวขาดเหตุผล
 นอกจากนี้ ฟรอยด์ยังมีทัศนะต่อไปอีกว่า ความเป็นปกติของสตรีจะ
 เกิดขึ้นเมื่อพวกเธอยอมเป็นฝ่ายถูกระงับหรือเป็นฝ่ายยอม สตรีที่ไม่ยอม
 สตรีที่ต้องการจะมีส่วนร่วมในโลกข้างนอกบ้าง สตรีที่พยายามจะมีอาชีพที่ฉลาด
 ถือว่าเป็นคนที่เป็นโรคประสาท ความปรารถนาเช่นนั้นเป็นอาการ
 ของความอิจฉาองคชาติของเพศชาย สตรีควรจะต้องล้มเลิกความต้องการ
 ที่จะแข่งขันและปรารถนาความสำเร็จในโลกของเพศชาย ฟรอยด์กล่าวถึง
 ครีโตริสของเพศหญิงว่าเป็นสิ่งที่เปรียบเทียบกับองคชาติของเพศชาย
 และวิเคราะห์การมีเพศสัมพันธ์โดยครีโตริสว่าเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับชาย ฟรอยด์
 เชื่อว่าสตรีที่มีความสุขทางเพศโดยอาศัยครีโตริสแต่เพียงอย่างเดียวนั้น
 เป็นความสุขที่ไม่ปกติเพราะฟรอยด์เชื่อว่าความสุขทางเพศโดยทางช่องคลอดนั้น
 เป็นความสุขทางเดียวที่เป็นปกติ สตรีที่มีความสุขทางเพศโดยครีโตริส
 อย่างเดียวถือว่าเป็นพวกตายด้าน ฟรอยด์แน่ใจว่าทฤษฎีของเขาที่อธิบายถึง
 ปฏิริยาความอิจฉาในการขาดองคชาติในเพศหญิงนั้นเป็นเรื่องที่ถูกต้อง
 ฟรอยด์จึงเรียกองคชาติว่าเป็นอวัยวะแห่งพลังและการสร้างสรรค์ซึ่งการที่
 สตรีต้องขาดมันไปนั้นนับว่าเป็นความน่าเศร้าทางสรีระวิทยาอย่างเหลือเกิน
 ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของฟรอยด์ถูกนักสตรีนิยมวิพากษ์ว่ามีความเป็น
 อคติต่อเพศหญิง เป็นทฤษฎีที่มุ่งแต่จะวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างเพศ
 ด้านชีวภาพ โดยไม่วิเคราะห์ว่า ความแตกต่างระหว่างเพศนั้นเป็นผล
 สืบเนื่องมาจากค่านิยมทางสังคม หรือ "กระบวนการการขัดเกลากายทางสังคม"
 (Socialization Process) ดังที่กาญจนา แก้วเทพ นำเสนอบทความ

เรื่อง จิตวิทยาผู้หญิง : บทวิเคราะห์และบทวิพากษ์ * ซึ่งมีสาระสำคัญคือ การจัดภาพพจน์ของสตรีในแบบที่เรียกว่าชุดของการสร้าง "Stereotype" หรือการแบ่งลักษณะของ 'ผู้หญิงที่ดี' และ 'ผู้หญิงที่เลว' ลงไปอย่างชัดเจน ซึ่งเป็นการคาดหวังต่อลักษณะของ 'ผู้หญิงที่ดี' ตามความคาดหวังของสังคม การมีภาพตัวแทนของ 'ผู้หญิงที่เลว' จะเป็นเครื่องข่มขู่สตรีที่ไม่ยอมอยู่ในกรอบ และจะมีบทลงโทษจากระบบครอบครัวหรือระบบกฎหมาย

อนึ่ง รากฐานสำคัญของทฤษฎีจิตวิทยาที่เกี่ยวข้องกับปัญหาเรื่องสตรี คือทฤษฎีชีวภาพ-ธรรมชาติ และทฤษฎีบุคลิกภาพ ยังเป็นเรื่องที่นักสตรีนิยมกล่าว วิพากษ์ไว้เช่นกัน คือ

เนื้อความหลักของทฤษฎีนี้คือ หญิงและชายมีความแตกต่างกัน โดยธรรมชาติอันสืบเนื่องมาจากลักษณะทางชีวภาพ ไม่ว่าจะเป็นขนาดของ มนสมอง ชนิดของกล้ามเนื้อ หรือประเภทของฮอร์โมนที่มีอยู่ในร่างกายของ มนุษย์แต่ละเพศ บรรดาผลการค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับความแตกต่างทางด้าน ชีวภาพระหว่างเพศแล้วแต่ให้ข้อสนับสนุนและยืนยันถึงความเชื่อดั้งเดิม ที่เกี่ยวข้องกับสตรีคือ ความต่ำต้อย (Inferiority) ของสตรีและสถานที่ ที่เหมาะสมที่สุดสำหรับสตรีคือ ที่บ้าน

จากการวัดขนาดของหัวสมอง พบว่าขนาดของสมองชายจะใหญ่กว่า ของหญิง จึงมีข้อสรุปตามมาว่า ผู้ชายจะฉลาดกว่า มีขีดความสามารถสูงกว่า และประสบความสำเร็จในอาชีพการงานมากกว่าผู้หญิง ความเป็นอัจฉริยะนั้น ผู้กษัตริย์ได้แต่เฉพาะในเพศชายเท่านั้น ส่วนผู้หญิงนั้นจะมีระดับสติปัญญา ปานกลางตามเกณฑ์ปกติ แต่สำหรับ อีลินอร์ แมคโคบี (Eleanor Maccoby) ทำการวิจัยแล้วพบว่า ทั้งๆ ที่ขนาดสมองของเด็กหญิงและเด็กชายต่างกัน แต่ขนาดของสมองนั้นไม่ได้เป็นตัวกำหนดระดับสติปัญญาหรือความถนัด แต่ประการใด หากแต่เป็นความคาดหวังของสังคมต่างหากที่มีอิทธิพลต่อ

* รวบรวมความคิดจากหนังสือเรื่อง ม่านแห่งอคติ: ความสัมพันธ์ ระหว่างสตรีกับสถาบันสังคม ของ กาญจนา แก้วเทพ (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ เจนเดอเพรส, 2535)

ความเฉลียวฉลาดของคนแต่ละเพศ ดังนั้นผู้หญิงเราจะยังไม่โง่เขลาเลย
 ตราบจนกระทั่งเธอหลงเชื่อและยอมรับว่า เพศของตนเป็นเพศที่ด้อยสติปัญญา
 นอกจากเรื่องขนาดของมึนสมองแล้ว ลักษณะทางชีวภาพที่สำคัญอีก
 ตัวหนึ่งที่ถูกนำมาใช้อธิบายเรื่องความแตกต่างระหว่างเพศ ได้แก่ทฤษฎีฮอว์
 โรมนเพศ ทฤษฎีนี้มีความเชื่อว่า หญิงและชายมีฮอว์โรมนเพศที่แตกต่างกัน และ
 ฮอว์โรมนเพศเหล่านั้นจะจัดเข้าสู่สมอง ดังนั้น ทั้งหญิงและชายจึงมีความแตกต่าง
 กันทางสมองตั้งแต่เกิดมา แม้ว่าในความเป็นจริง หญิงและชายจะมีฮอว์โรมน
 เพศที่แตกต่างกันอย่างแน่นอน แต่ว่าการที่ฮอว์โรมนเพศเหล่านั้นจะส่งผลไป
 กำหนดพฤติกรรมอื่นๆ ของหญิงและชายหรือไม่อย่างไรนั้น เป็นเรื่องที่จำเป็นต้อง
 ต้องตรวจสอบให้แน่ชัด ข้ออ้างเกี่ยวกับทฤษฎีฮอว์โรมนเพศของผู้หญิงที่ยังคงมี
 อิทธิพลเชื่อถือกันอย่างกว้างขวาง คือความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องการมีประจำเดือน
 และระบบการสืบพันธุ์ของผู้หญิงซึ่งเชื่อกันว่า การมีรอบเดือนตามธรรมชาติ
 ของเพศหญิงทำให้ผู้หญิงกลายเป็นคนขี้โรค อ่อนแอ เจ้าอารมณ์ ใจคอโกลเล
 ไม่นั่นอน ไม่ว่าจะ เป็นสตรีที่เริ่มมีรอบเดือน ระยะเวลาที่กำลังมีรอบเดือน ระยะ
 ตั้งครรภ์หรือระยะที่กำลังจะหมดประจำเดือนซึ่งแพทย์เชื่อว่า เป็นระยะอันตราย
 สำหรับสตรีและจำเป็นต้องได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิด แต่สำหรับทัศนะของ
 เพจ (Paige) เชื่อว่า ความไม่สบายกายและใจของสตรีในระหว่าง
 การมีรอบเดือนนั้น มิได้มีสาเหตุมาจากธรรมชาติของร่างกายดังข้ออ้างนั้น
 แต่น่าจะมีสาเหตุมาจากสังคมมากกว่า และอาการความเจ็บป่วยต่างๆ ที่เกิดขึ้น
 กับสตรีนั้นก็เนื่องมาจากความคาดหวังและการปฏิบัติของสังคมที่มีต่อ เรื่อง
 การมีรอบเดือนของสตรี

ส่วนแนวคิดที่สำคัญในทฤษฎีบุคลิกภาพที่นำมาใช้อธิบายปัญหาของสตรี
 คือแนวคิดเรื่อง "การอิจฉาวัยวะเพศชาย" (Penis Envy) ฟรอยด์เชื่อว่า
 "อวัยวะเพศชาย" (penis) เป็นเครื่องหมายแห่งการมีอำนาจและมีเพียง
 เพศชายเท่านั้นที่จะเป็นเจ้าของอวัยวะเพศนี้ ส่วนเพศหญิงได้รับรู้ว่าตนเองไม่มี
 อวัยวะเพศนี้จึงรู้สึกที่ตนเองต่ำต้อย ไร้อำนาจ ต้องพึ่งพาเพศชาย ทำให้เกิด
 ความอิจฉาวัยวะเพศชายและได้กลายเป็นพื้นฐานของบุคลิกภาพที่อิจฉา ชอบ
 เป็นเจ้าเข้าเจ้าของ ชีhing หวงของ ของเพศหญิง และเนื่องจากการขาด
 สัญลักษณ์แห่งอำนาจคืออวัยวะเพศชาย ทำให้สตรีแสดงออกเพื่อชดเชยความรู้สึก
 ดังกล่าวด้วยความต้องการที่จะเป็นชายหรือหญิงเห็นยวบจบองผู้ชายสักคนซึ่ง
 อาจจะเป็นสามีหรือบุตรชาย

ทฤษฎีของฟรอยด์ถูกคัดค้านอย่างรุนแรงจากนักสตรีนิยมคนสำคัญและนักจิตวิเคราะห์สตรีอย่างเช่น คาเรน ฮอร์นีย์ (Karen Horney) และคลารา ทอมป์สัน (Clara Thomson) ซึ่งกล่าวในบทความชื่อ Cultural Pressures In Psychology of Women (1942) ว่า บรรดากลุ่มอาการต่างๆ ที่เกิดจากลักษณะ "อิจฉาวัยวะเพศชาย" นั้น จะต้องอธิบายด้วยทฤษฎีวิวัฒนาการ มิใช่ทฤษฎีทางกายภาพ ในขณะที่จูเลียต มิทเชล พยายามวิเคราะห์ทฤษฎีฟรอยด์เกี่ยวกับความเป็นสตรีในด้านบวก มิทเชลเชื่อว่าโดยปกติ มนุษย์มีเพศทางชีวภาพเพียงเพศเดียว แต่มีเพศทางจิตใจ (ความเป็นหญิง/ความเป็นชาย) รวมอยู่ทั้งสองเพศอยู่ในตัว แต่อาจจะแสดงความเป็นหญิงหรือความเป็นชายออกมาเป็นหลักหรือเป็นรองไม่เท่ากันซึ่งไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับเพศทางชีวภาพ ฟรอยด์เชื่อว่าทุกคนเกิดมามีทั้งความเป็นหญิงและความเป็นชายอยู่ในตัว แต่ต่อมาจะถูกสังคมสั่งสอนให้ทำตามเพศของร่างกาย ดังนั้น จึงจำเป็นต้องกดเอาลักษณะของอีกเพศหนึ่งในตัวเองให้หายไป แต่การทำตัวให้เป็นเพศชายนั้นเป็นข้อที่ได้เปรียบในสังคมในขณะที่การทำตัวให้เป็นเพศหญิงกลับกลายเป็นข้อเสียเปรียบ การตีความทฤษฎีของฟรอยด์ตามความคิดของมิทเชล คือการปฏิเสธความแตกต่างระหว่างเพศตามธรรมชาติ มิทเชลเชื่อมั่นว่าความแตกต่างนั้นมิได้ดำรงอยู่เพราะคนทุกคนมีเพศทางจิตใจเป็นหญิงและชายอยู่ในตัวเหมือนกัน มิทเชลให้ความสนใจต่อสังคมที่เป็นตัวกำหนดความแตกต่างทางเพศ

นอกจากนี้ ทศนะของลูซ อิริกาเรย์ นักสตรีนิยมคนสำคัญคนหนึ่งซึ่งไม่เห็นด้วยกับทฤษฎีของฟรอยด์อย่างรุนแรง กล่าวคืออิริกาเรย์ต้องการให้สตรีตระหนักในความเป็นเพศหญิงอย่างที่เราจะเป็น โดยสตรีต้องเปลี่ยนทัศนคติใหม่ว่าตนเองมิใช่เพศที่อ่อนแอต่ำต้อยเพราะเธอขาดวัยวะเพศชาย

. . . อิริกาเรย์ไม่ได้ถือเอาความงามทางภาษาตามขนบนิยม เป็นเรื่องสำคัญที่วรรณกรรมสตรีจะต้องยึดถือเป็นคุณสมบัติเด่น แต่ให้เน้นที่ความเป็นสตรีอย่างที่เป็นจริง ๆ ไม่ให้ถือเอา

อวัยวะเพศชายเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจที่บุรุษต้องการมีเหนือสตรี³⁰

กรอบแนวคิดสตรีนิยมและการวิจารณ์วรรณกรรมแนวสตรีนิยม จะนำมาวิเคราะห์งานวรรณกรรมไทยได้ด้วยการวิเคราะห์วรรณกรรม สตรีของทมยันตีได้อย่างมีเหตุผล ขณะเดียวกัน วรรณกรรมสตรีของทมยันตี ก็สามารถวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีวรรณกรรมร่วมกับอรรถวิสัยของทมยันตีที่มีผลต่อ การเขียนวรรณกรรมเพื่อสตรี

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

³⁰ ศิริรัตน์ ทวีเลิศนิธิ, การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมสตรีของ เยอร์มันและวรรณกรรมสตรีของไทย (ค.ศ. 1970-1979), หน้า 38.